

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Grete Ots

UURIMUS KLAPPKÖIDETEST TALLINNA LINNAARHIIVIS

Magistritöö

Juhendaja: Marian Habicht

Tallinn 2015

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

- 1) käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.
- 2) kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
- 3) luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kuna repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt;
- keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

„ ” 2015. a.

.....

üliõpilase allkiri

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele :

„ ” 2015.a.

.....

juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad

Magistritöö kaitsmine toimub Eesti Kunstiakadeemia Kunstikultuuri teaduskonna muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna magistritööde hindamiskomisjoni koosolekul

“ ” 2015. a.

Kaitstud hindele:

“ ”2015. a.

RESÜMEE

Klappköide ehk pehmeaaneline köide on peamiselt keskajal kasutusel olnud lihtsam ja kiirem köitmisviis käsikirjalistele asjaajamisraamatutele (näiteks arveraamatud, kaupmeeste võlaraamatud, maksude kogumise raamatud jms.). Töö eesmärgiks on uurida Tallinna Linnaarhiivi keskaegsetes kogudes leiduvaid klappköited mida seni süstemaatiliselt uuritud pole.

Uurimistöö üheks eesmärgiks on võimalikult paljude klappköidete kataloogimine ja nende valmistamisviiside dokumenteerimine ja kirjeldamine. Samas on oluline ka sarnaste konstruktsioonivõtete määramine ning nende vaheliste seoste leidmine ja võrdlemine.

Uurimise käigus leiti ja kirjeldati 165 Tallinna Linnaarhiivis leiduvat klappköidet. Iga köite kohta täideti ankeet, tehti joonis ning fotod. Töö käigus jagati köited konstruktsiooni lahenduste järgi rühmadesse. Köidete kirjeldamine oli pikk protsess, mis kestis läbi mitme aasta.

Töö teises peatükis on lahti seletatud erinevad köitekonstruktsioonide rühmad, mis köidete uurimise käigus moodustusid. Köited on jagatud nelja põhirühma, mis omakorda jagunevad väiksemateks alarühmadeks. Põhirühmad on moodustatud toetudes John Szirmai raamatule *The archaeology of medieval bookbinding*.

Kolmandas peatükis käsitletakse köidete kahjustusi. Köited on jagatud võrdlemiseks gruppidesse sama jaotuse alusel, mis eelmises peatükis. Köidete kahjustuste osas domineerib märgumiskahjustus millest saavab alguse ka enamus teisi köidete seisundiga seonduvaid probleeme.

Klappköidetele on omased ka mitmed stiiliomased detailid nagu näiteks klapid, rihmad, pandlad, mida kirjeldatakse neljandas peatükis. Lisaks tehakse järeldusi kahes eelmise peatükis kirjeldatud materjali põhjal.

Kõik kirjeldamise käigus koostatud joonised koos vastavasse alajaotusesse kuuluvate köite identifitseerimisnumbritega on esitatud lisa ühes. Lisa kaks sisaldab aga kõikide köidete kohta täidetud ankeete ja fotodokumentatsiooni.

Töö põhiosa illustreerimiseks on kasutatud 92 fotot ja joonist.

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
I. UURIMISE LÄBIVIIMINE	6
II. KLAPPKÖIDETE KONSTRUKTSTIOONI SKEEMIDE VÕRDLUS TLA KOGUDES	8
2.1 Üheastmelised köited	9
2.2 Kaheastmelised köited.....	18
2.3 Üleminekulised köited.....	27
2.4 Selgelt määratlemata köited	29
III KIRJELDATUD KÖIDETE SEISUNDI ANALÜÜS	31
3.1 Üheastmelised köited	31
3.2 Kaheastmelised köited.....	42
3.3 Üleminekulised köited.....	50
3.4 Selgelt määratlemata köited	52
IV JÄRELDUSED	55
4.1 Klappkõidetele iseloomulikud detailid.....	55
4.2 Klappkõidete säilimist mõjutavad tegurid.....	57
KOKKUVÕTE.....	61
KASUTATUD KIRJANDUS	62
SUMMARY	63
LISA 1.....	65

SISSEJUHATUS

Magistritöö teema valikul lähtusin oma 2013. aastal kaitstud bakalaureusetööst, mis käsitles ühe Tallinna Linnaarhiivist pärineva klappkõite praktilist restaureerimist ja selle konstruktsiooni. Tallinna Linnaarhiivis säilitatav keskaegne Tallinna raearhiiv ja gildide arhiivid pakkusid suurepärast võimalust klappkõite põhjalikumaks uurimiseks. Magistritöö on bakalaureusetöö jätkuks hõlmates kõiki Tallinna Linnaarhiivis säilitatavaid klappkõiteid, nende erinevaid kaitmisviise ning kaiteliigile omaseid säilitamise probleeme. Uuritavate koidete valmistamise aeg jääb ajavahemikku 13.–18. sajand.

Töö on jagatud neljaks peatükiks, lisanduvad kaks lisa ning töö digitaalne versioon CD-l.

Esimene peatükk tutvustab põgusalt uuritavat kaiteliiki. Lisaks annab peatükk ülevaate uurimise protsessist, kirjeldades selle läbiviimise metoodikat ning kogutud andmete kirjapanemise põhimõtteid.

Teises peatükis kirjeldatakse ja võrreldakse uuritud koidete erinevaid kaitmisviise. Sarnaste tunnuste alusel on koided jagatud nelja alapeatükki, milles omakorda kirjeldatakse alarühmi. Kõiki alarühmasid illustreerivad autori tehtud joonised kaitetekonstruktsioonide kohta.

Kolmandas peatükis jätkub koidete analüüs eelmises peatükis loodud alajaotuste ja rühmade kaupa, pannes aga rohkem rõhku koidete seisundile ning tuues täpsemalt välja, kui palju koideteid kuulub igasse jaotusesse. Kirjeldamisel on tehtud mitmeid koidete hõlmavaid üldistusi kuid vajadusel on toodud ka detailseid näiteid.

Neljandas peatükis on kokku võetud kõik uurimisprotsessi käigus tehtud järeldused ja tähelepanekud. Esimeses alapeatükis hõlmavad järeldused klappkoidetele iseloomulikke detaile, nende mitmekesisust ja esinemise sagedust. Teises alapeatükis keskendutakse koidete kahjustustele, tuues välja klappkoidetele omaseid kahjustusi, mis on põhjustatud konstruktsiooni omapäradest.

Tööl on kaks olulist lisa. Neist esimesse on koondatud kõik koidete konstruktsiooni joonised. Iga joonise kõrvale on lisatud lühike kaitmisviisi kirjeldus ning koidete numbrid, mis kuuluvad sellesse rühma. Esimene lisa järgib teises ja kolmandas peatükis moodustatud alajaotuseid ja rühmasid. Teise lisa moodustavad kõikide koidete kohta täidetud ankeedid, kuhu on lisatud ka fotod kõigist koidetest. Teine lisa on väga suuremahuline ja seetõttu on see esitatud eraldi kaitena. Kõikide töös kasutatud fotode autor on Ervin Sestverk.

I. UURIMISE LÄBIVIIMINE

Klappköide ehk pehmeakaaneline köide ehk limp binding (ingl) on köiteliik, mida on minevikus laialdaselt kasutatud, kuid siiani pole seda Eestis põhjalikumalt uuritud. Eesti keeles pole isegi täpseid termineid paika pandud ning inglise keeles esineb mitmeid paralleelselt kasutatavaid sõnu. Arvatakse, et uurijate vähene huvi selle köiteliigi vastu tuleneb sellest, et klappköited ei ole nii väljapaistvalt dekoreeritud kui kõvakaanelised köited. Ekslikult on arvatud, et tegemist on ajutise köitmisviisiga, mida ei teostanud meistrid.¹ Pehmeakaaneline köide oli pigem lihtsam, kiirem ja odavam köitmisviis, mis omas ka teisi teatavaid eeliseid: nad on vastupidavad, kerged kaasas kanda ning klapi tõttu on sisuplokk paremini kaitstud. Sellest tulenevalt kasutati neid enamasti igapäevaste asjaajamiste kirjapanemiseks. Klappköide on mänguline köitetüüp, mille valmistamiseks on palju erinevaid võtteid, kuid siiski on mõned iseloomulikud tunnused, mille alusel on võimalik neid köiteid eristada teistest ning grupeerida ka käsitletava köiteliigi siseselt.

Minu magistritöö üheks eesmärgiks ongi võimalikult paljude klappköidete valmistamise võimaluste dokumenteerimine ja kirjeldamine. Samas on oluline ka sarnaste konstruktsioonivõtete rühmitamine ning nende vaheliste seoste leidmine ja võrdlemine. Sarnasuste määramine annab võimaluse kinnitada, et tegemist on siiski süstemaatilise meistrite tööga, mida on teadmistega edasi antud. Läbi klappköidete kirjeldamise ja võrdlemise tulevad esile ka säilitamise probleemid, mida magistritöö ühe osana uuritakse. Säilitamise osas uuritakse kahjustusi, vaadeldes köiteid konstruktsiooni gruppide kaupa, eesmärgiga leida köitmisviisist tulenevaid kahjustusi, mis on iseloomulikud just uuritavale grupile.

Köidete uurimine ja kirjeldamine oli pikaajaline protsess, mis sai alguse juba 2012. aasta lõpus ning praegused viimased kirjeldused on lisatud 2015. aasta kevadel. Õigete objektide ülesleidmine oli suhteliselt keeruline tegevus. Üheks lihtsamaks võimaluseks oli kasutada arhiivi enda infosüsteemi, kus umbkaudse ajalise määrangu (13.–17. saj) ning vahel ka süsteemis leiduva lisainformatsiooni järgi oli võimalik potentsiaalseid klappköiteid tuvastada. Põhiliseks otsimise viisiks oli siiski aga riulite karp karbi haaval läbi vaatamine. Kolmandaks leiti otsitavat liiki köiteid juhuslikult kellegi teise kaudu, kuna arhiivis käib pidev säilikutute uurimine ja korrastamine.

¹ John. Szirmai. The archaeology of medieval bookbinding. Aldershot: Ashgate, 1999, lk 287.

Köidete kirjeldamine koosnes mitmest osast. Esmalt määrati köite köitmisviis, kas I astmeline või II astmeline klappköide ning selle järgi kanti säiliku number vastavasse üldtabeli lahtrisse. Eraldi tabeli moodustasid selgelt määratlemata köited, kuhu kanti kas ümberköidetud või osaliselt klappköite tunnustega köited. Teiseks osaks kirjeldamisel oli iga säiliku kohta ankeedi täitmine, kuhu kanti säiliku põhiaandmed: pealkiri ja number, mõõtmed, daatum. Seejärel on kirjeldatud köite kaasi, sisuplokki ja köitmisviisi. Ankeedi kahes viimases osas kirjeldatakse köite seisundit ning märke varasemast restaureerimisest/konserveerimisest. Kolmandaks osaks kirjeldamisel on köitmisskeemi koostamine. Kuna mitmetel köidetel on samasugune köitmisskeem, siis igale köitele ei ole joonistatud eraldi skeemi. Neljandaks osaks köidete uurimisel oli fotodokumentatsiooni loomine. Uurimistöö käigus kirjeldati 166 Tallinna Linnaarhiivi kogudesse kuuluvat klappköidet.

II. KLAPPKÖIDETE KONSTRUKTSTIOONI SCHEEMIDE VÕRDLUS TLA KOGUDES

Klappköiteid saab sisuploki ja kaante ühendamise võimaluste alusel jagada kaheks: üheastmeline ehk otsene kinnitus ja kaheastmeline kinnitus. Üheastmelise kinnituse puhul ühendatakse poognad otse kaanenaha külge kasutades erinevaid kinnitusmeetodeid. Kaheastmelise kinnituse korral aga õmmeldakse esimese astmena kokku sisuplokk, teise astmena ühendatakse kaaned sisuplokiga kasutades erinevaid kinnitusvõtteid. Mõlema jaotuse siseselt on aga veel palju erinevaid lahendusi, mis on loendatud järgnevas tabelis.

KLAPPKÖITED

Üheastmelised köited	Kaheastmelised köited (Sisuplokk+kaaned)	Üleminekulised köited	Selgelt määratlemata
kinnitustega	kinnitus+kinnitus		
õmblustega	kõitmed+kinnitus		
	<i>Vertikaalsed</i> <i>Horisontaalsed</i>		
	kinnitus+õmblus		
	kõitmed+õmblus		
	õmblus+õmblus		

TLA klappköiteid uurides jagasin köited järgmistesse rühmadesse: üheastmelised, kaheastmelised, üleminekulised ja selgelt määratlemata köited. Üheastmeliste köidete tabel jaguneb veel omakorda õmblustega köideteks ja kinnitustega köideteks. Kaheastmeliste köidete tabel on jagatud aga kinnitus+kinnitus köited, kõitmed+kinnitus köited, kõitmed+õmblus kõitmed, kinnitus+õmblus köited ja õmblus+õmblus köited. Selgelt määratlemata köidete osas on skeemid asendatud fotodega, kuna enamuses selles osas olevatest köidetest on ümber köidetud ja pole võimalik joonist koostada. Järgnevates alapeatükkides on kõiki eelnevalt loetletud köitmisviise kirjeldatud täpsemalt koos illustreerivate jooniste ja fotonäidetega.

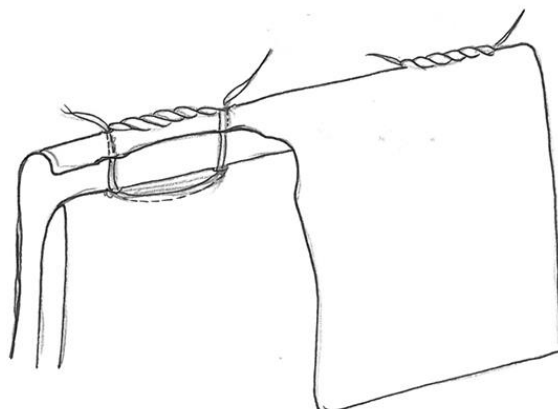
2.1 Üheastmelised köited

Üheastmelise kinnituse puhul ühendatakse poognad otse kaanenaha külge, kasutades erinevaid kinnitusmeetodeid. See on kõige lihtsam kinnitusviis, mis samas võib anda väga tugeva stabiilse ühenduse. Siin käsitletavad üheastmelised köited on jagatud kinnitustega köideteks ja õmblustega köideteks. Kinnitustega köited on oma alajaotuse siseselt veel jaotatud kaheteistkümnesse alagruppi, sest kui isegi kinnitusvõtted on nende köidete puhul väga sarnased, siis väikesed lisad, näiteks nagu tugisüsteemid, mis on säilimise seisukohast väga olulised, on erinevad. Tulenevalt sellest on neid käsitletud erinevate juhtumitena. Samadel põhjustel on ka õmblustega üheastmelised köited jagatud üheksasse alagruppi.

2.1.1 Kinnitustega köited

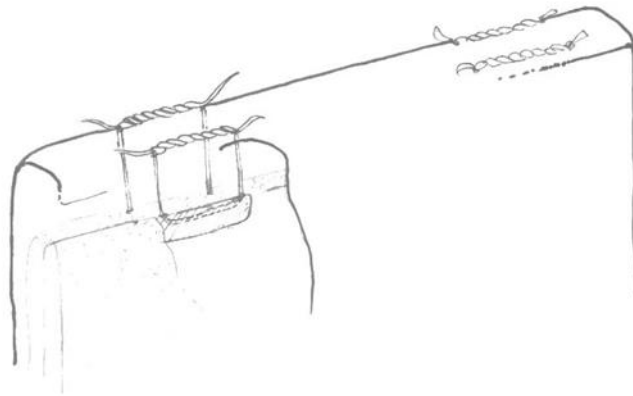
Üheastmelistel kinnitustega köidetel on iga poogen eraldi kinnitusega kinnitatud kaanenaha külge. Poognal võib olla üks või rohkem kinnituskohta. Antud objektide seas esines ühe kuni kolme kinnituskohaga näiteid. Poognate kinnitamiseks on enamasti kasutatud pärgamentribasid, mis on kokku põimitud või vahel ka sõlmitud. Harvematel juhtudel on kinnituste tegemiseks kasutatud nahka, nõõri või niiti. Need on aga liigitatud kinnitusega köitmisviisi alla kuna iga kinnitus on iseseisev, sest niit ei jookse ühest poognast teise. Nagu eelnevalt mainitud on TLAs leidunud 36 üheastmelist kinnitusega köidet, mis erinevate iseloomulike tunnuste alusel on jaotatud kaheteistkümnesse rühma. Kuna tunnuste alusel rühmade nimetamine tekitaks palju segadust otsustasin eristamiseks rühmad nummerdada.

1. rühm: Köitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt. Poogna keskele tehtud aukude kaudu on toodud pärgamendiriba otsad köite seljale, kus need on omavahel kokku põimitud. Pärgamentribasid on arvatavasti niisutatud, mille tulemusena materjal muutub pehmemaks, venib ja seda saab paremini kokku põimida. Kuivades pärgament tõmbub kokku ja jäigastub ning tekib tihe ja tugev ühendus. Antud rühma puhul jäävad pärgamendi otsad nähtavale köite seljal. Köitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

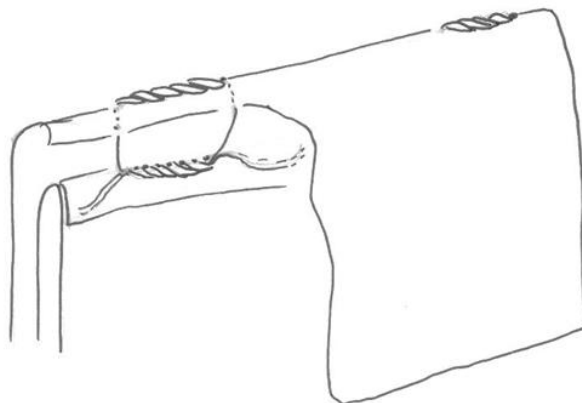
1. 1. rühma köitmisviisi joonis.

2. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt. Poogna keskele tehtud aukude kaudu on toodud pärgamentiriba otsad kõite seljale, kus need on omavahel kokku põimitud. 2. Rühma kõited on põhiolemuselt samad nagu 1. rühma kõited, erinedes vaid selle poolest, et poognat tugevdavad keskel pärgamendist toed. Kõitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

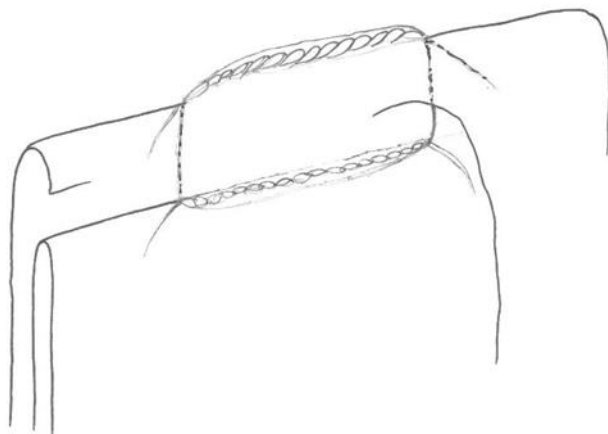
2. 2. rühma kõitmisviisi joonis.

3. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Selle rühma puhul on tegemist topelt põimitud kinnitusega. Nagu kahe eelnevagi rühma puhul alustatakse kinnitamist poogna keskelt, kust viiakse pärgamentiriba otsad kõite seljale ja põimitakse seal kokku. Erinevus seisneb selles, et piisavalt pikad kinnitusriba otsad tuuakse samadest aukudest tagasi poogna keskele ja põimitakse uuesti omavahel kokku. Selle tulemusena moodustub topelt kinnitus. Kõitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

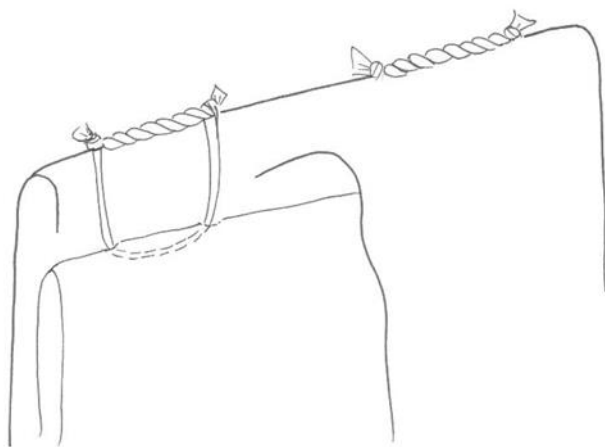
3. 3. rühma kõitmisviisi joonis.

4. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Ka selle rühma puhul on tegemist topelt põimitud kinnitusega, erinevus seisneb selles, et kinnituse tegemiseks on kasutatud kahte erinevat kinnitusriba. Ühe ribaga on alustatud kinnitamist poogna seest, põimides riba kokku kõite seljal ja siis tuues otsad tagasi poogna keskele. Teise ribaga on tehtud vastupidi: alustatud on kõite seljalt ja otsad on kokku põimitud poogna keskel. Üks pikk kõitmiskoht on kõite selja keskel.

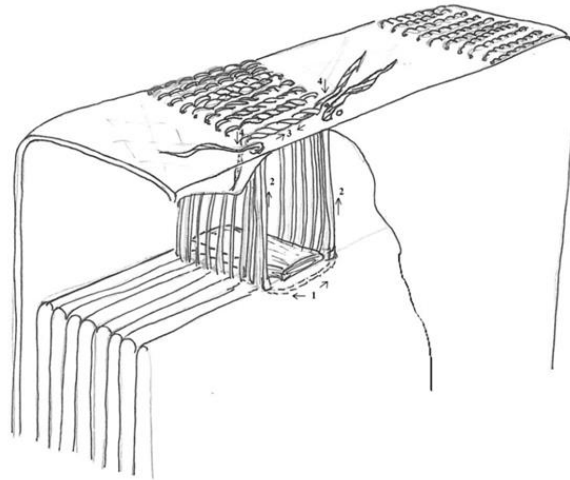
4. 4. rühma kõitmisi viisi joonis.

5. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Sarnaselt esimesel ja teisele rühmale alustatakse kinnitamist poogna keskelt tuues pärgamentribade otsad kõite seljale, kus need kokku põimitakse. Erinevuseks on aga see, et lisakinnitusena tehakse ribade otsadesse sõlmed ja üleliigne riba lõigatakse ära. Kõitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

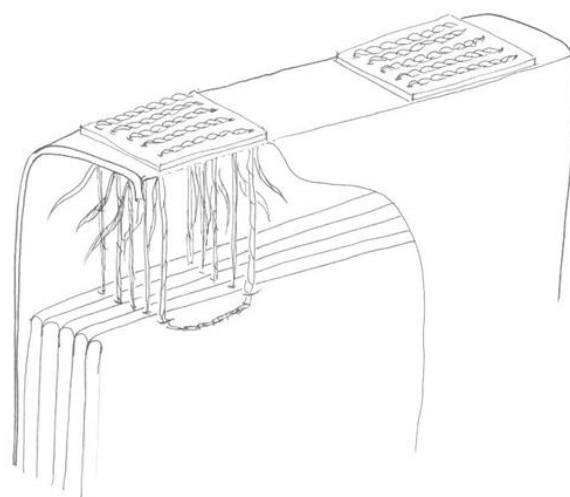
5. 5. rühma kõitmisi viisi joonis.

6. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt, kus pärgamentribade otsad tuuakse läbi aukude kõite seljale ja põimitakse seal omavahel kokku. Üleliigne riba ots tuuakse tagasi kas poogna keskele või kaanenaha alla. Lisaks on selle rühma kõidritel puidust toed, mis paiknevad risti kõite seljaga kõitmiskohtades kaante ja poognate vahel. Kõitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

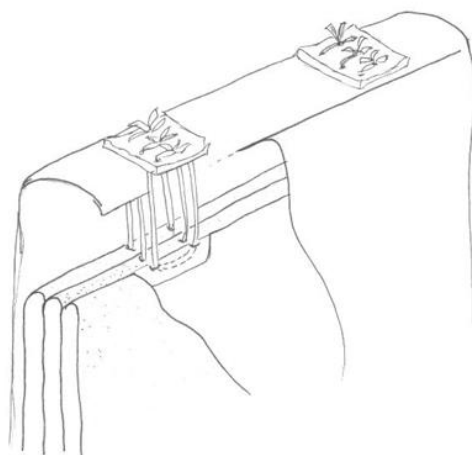
6. 6. rühma kõitmiskiivi joonis.

7. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt, kus pärgamentribade otsad tuuakse läbi aukude kõite seljale ja põimitakse seal omavahel kokku. Üleliigne riba ots tuuakse tagasi kas poogna keskele või kaanenaha alla. Lisaks on selle rühma kõidete seljal kaanenaha peal kõitmiskohtades paksust nahast toed, mida läbib ka pärgamendist kinnitus. Kõitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

7. 7. rühma kõitmiskiivi joonis.

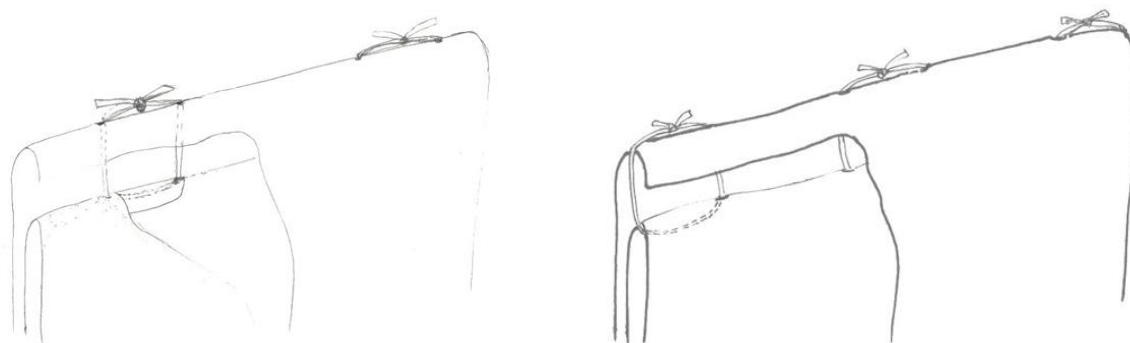
8. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt, kus pärgamentribade otsad tuuakse läbi aukude kõite seljale aga eelmiste rühmades kasutatud põimimise asemel otsad hoopis sõlmitakse omavahel kokku. Lisaks on köidete seljal kaanenaha peal kõitmiskohtades paksust nahast toed, mida läbib ka pärgamentist kinnitus. Poognate keskel on pärgamentist toed.

8. 8. rühma kõitmisviisi joonis.

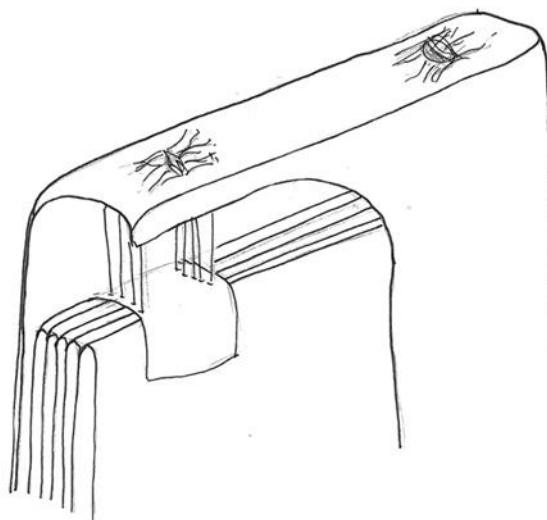
9. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Kinnitamist alustatakse poogna keskelt, kust pärgamentribade otsad tuuakse läbi aukude kõite seljale ja sõlmitakse seal omavahel kokku. Lisaks on selle rühma köidritel veel pärgamentist toed poognate keskel.

10. rühm: Kõitmiseks on kasutatud pärgamentriba. Poognate ja kaante ühendamiseks on kinnitusriba viidud poogna keskelt seljale ja seal otsad kokku sõlmitud. Jaluses ja päises on kinnitus viidud ühes osas üle poogna otsa seljale. Kõitmiskohad asuvad kolmes kohas: jaluses, päises ja keskel.

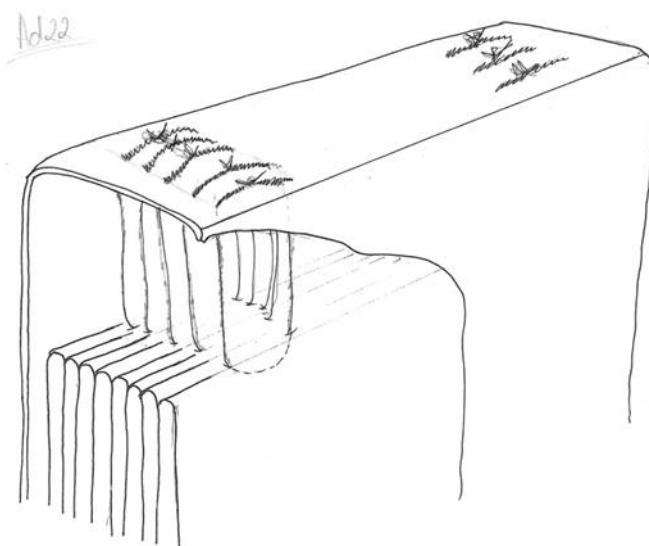
9.9 (vasak) ja 10.(parem) rühma kõitmisviisi joonised.

11. rühm: Kõitmiseks on kasutatud niiti ja nõöri. Kaaned on sisuplokiga ühendatud läbisegi pistetega õmmeldes ja punudes. Poognate ja kaante vahel on tugevduseks pärgamentribad. Sellese rühma kuulub ainult üks köide, mis on pigem oma olemuselt erandlik. Kinnituskohad asuvad jaluses ja päises.

10. 11. rühma kõitmisviisi joonis.

12. rühm: Kõitmiseks on kasutatud nõöri. Poognad on kaantega ühendatud ühekaupa, viies kinnitused poogna keskelt kõite seljale, kus need kinni sõlmitakse. Kinnituskohad asuvad jaluses ja päises. Ka see kinnitusviis on TLA kogudes üksik erand.

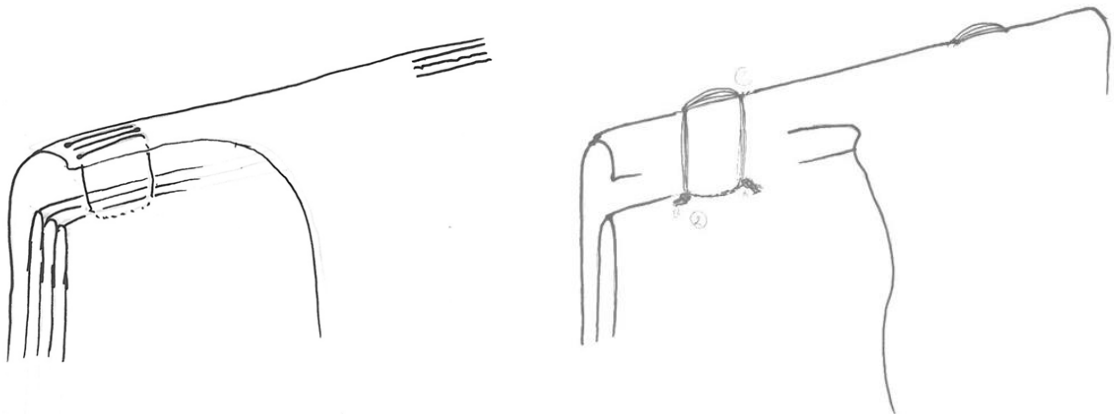
11. 12. rühma kõitmisviisi joonis.

2.1.2 Õmblustega köited

Järgmisena vaatlen I astmelisi õmblustega köiteid, mis on jagatud üheksasse alagruppi. Alagruppide moodustamisel on aluseks võetud sarnased tunnused nagu kinnitustega köidete jagamiselgi.

1. rühm: Poognad on õmmeldud otse kaante külge. Õmblusniit jookseb ühest poognast teise ühe köitmiskoha piires. Seega on köitmiskohad üksteisest sõltumatud.

2. rühm: Selle rühma köidete puhul on samuti tegemist kahe sõltumatu köitmiskohaga, kus siis erinevalt eelmisest köitest on tehtud topelt pisted, mis kinnitamiseks on lõpetatud poogna keskel sõlmedega.

12. 1. (vasak) ja 2. (parem) rühma köitmisviisi joonised.

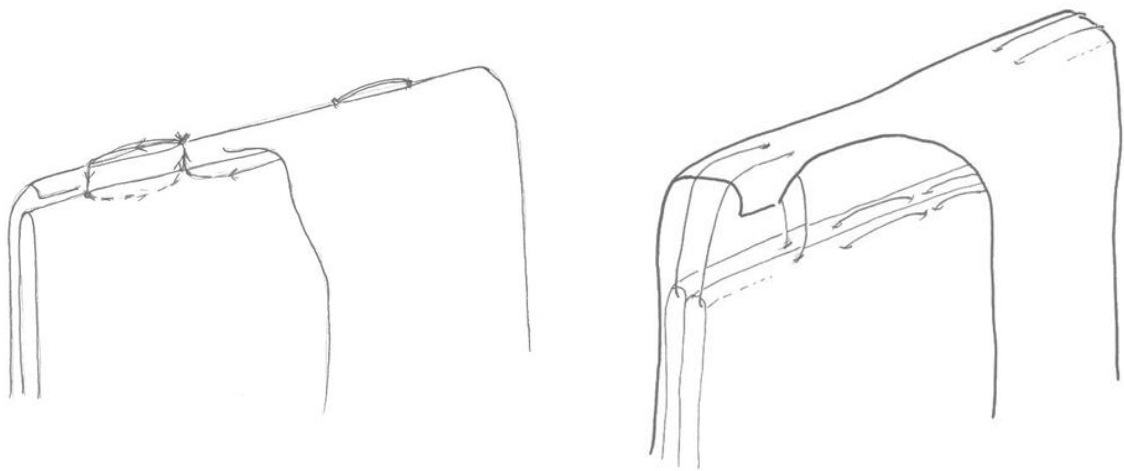
3. rühm: Poognad on õmmeldud lokaalsete kinnitustega otse kaante külge - kaks poognat erinevate kinnitustega, kolmas poogen vahel lahtiselt.

13. 3. rühma köitmisviisi joonis.

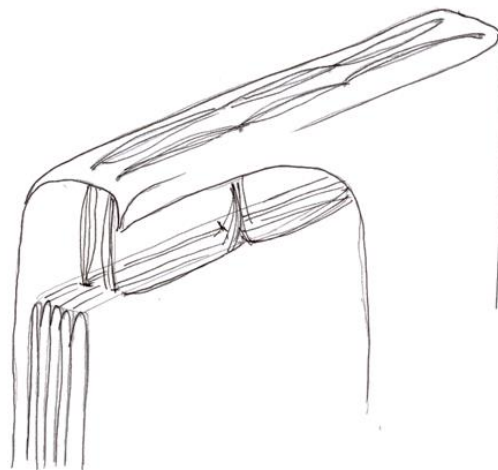
4. rühm: Selle rühma moodustavad köited, mis on pika pistega õmmeldud kaane külge. Iga poogen on kinnitatud eraldi, kuid niit jookseb poognas ühest köitmiskohast teise. Niit jookseb ühest köitmiskohast teise poogna keskel. Köite seljal nähtavad köitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

5. rühma moodustab üksik erandlik näide. Selle köite puhul on samuti poognad õmmeldud ühe kaupa kaante külge. Õmblemiseks on kasutatud aga väga huvitavat lahendust. Esiteks on õmblused tehtud üle poogna ja kaane otsa, seega köite seljal on jaluses ja päises üleotsa õmblused. Huvitavaks teeb asja see, et kaanelt jooksev niit teeb poogna seljal (poogna ja kaane vahel) kaks traagelpistet, liikudes niiviisi teise köitmiskohta.

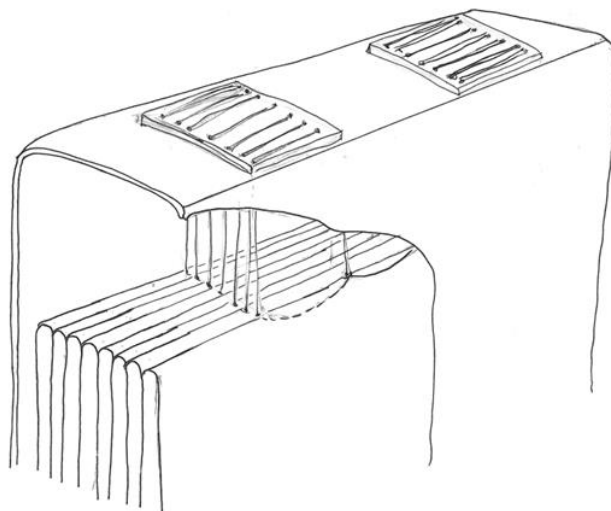
14. 4. (vasak) ja 5.(parem) rühma köitmisviisi joonised.

6. rühm: Poognad on õmmeldud pikkade pistetega ühe kaupa kaante külge. Köite seljale ja poogna keskele tekib pidev topelpistete rida.

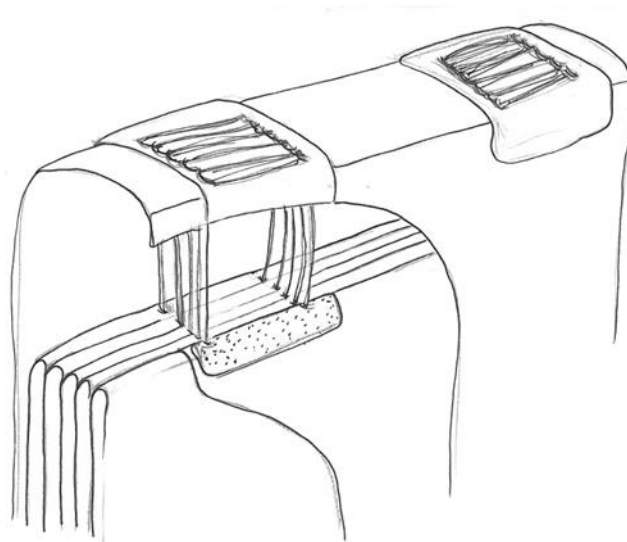
15. 6. rühma köitmisviisi joonis.

7. rühm: Sarnaselt 4. rühmale on ka selle rühma köited õmmeldud pika pistega kaane külge. Iga poogen on kinnitatud eraldi, kuid niit jookseb poognas ühest köitmiskohast teise. Niit jookseb ühest köitmiskohast teise poogna keskel. Köite seljal nähtavad köitmiskohad asuvad jaluses ja päises. Kahe rühma – 7. ja 4. – vaheliseks erinevuseks on aga see, et siin on köite seljal pisted tehtud läbi paksust nahast tugede.

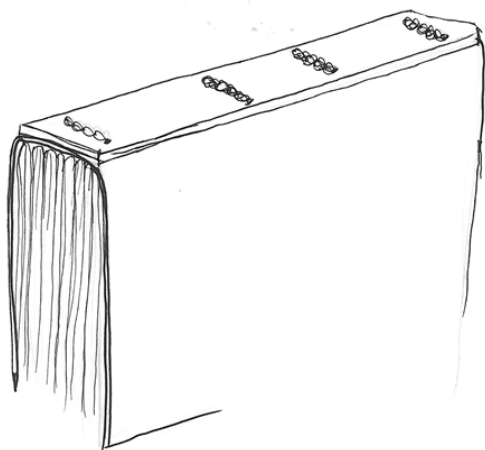
16. 7. rühma köitmisviisi joonis.

8.rühm: Poognad on köidetud otse kaane külge, kasutades iseseisvat pikka pistet. See tähendab, et ühe köitmiskoha piires jookseb niit ühest poognast teise moodustades köite seljale nõõpaugupistete rea. Sellesse rühma kuulub vaid kaks köidet, mis tulenevalt köitmiseks kasutatud pistest tuleb liigitada eraldi. Seljal on köitmiskohtade all paksust nahast toed ning poogna keskel on samas kohas pärgamendist toed.

17. 8. rühma köitmisviisi joonis.

9. rühm: Selle rühma puhul on tegemist köitmisvõttega mis ka tänapäeval levinud – poognad õmmeldakse pika pistega kaante külge nii, et köitmiskohtades moodustuvad köite seljale kettpistete ahelad. Selle rühma eripäraks on aga see, et pisted on tehtud läbi tugimaterjali milleks on nahk või puit. Tugi võib olla üle terve selja või ainult köitmiskohtade all.

18. 9. rühma köitmisviisi joonis ja sama rühma köidete näited TLA kogudest.

2.2 Kaheastmelised köited

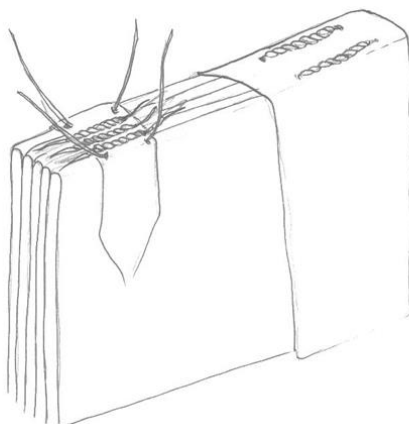
Kaheastmelise kinnituse korral õmmeldakse esimese astmena kokku sisuplokk ja teise astmena ühendatakse kaaned sisuplokiga, kasutades erinevaid pisteid. Esimese astmena kinnitatakse poognad otsekinnituspistetega kas paksu nahatüki või puitplaadikese peale. Esimese astme tegemiseks on ka teine moodus, kus sisuplokk õmmeldakse köitmetele nagu kõvakaaneliste köidete puhul. Teise astmena toimub kaante kinnitamine sisuplokiga kasutades horisontaalseid või vertikaalseid kinnituspisteid. Et köite kaant tugevdada ja kaunistada kasutatakse kinnituskohades all laiu nahkribasid, mis ulatuvad esi- ja tagakaane peale, kus need kinnitatakse pärgamentriba või tekstiilpaela abil dekoratiivsete pistetega. Niisugune tugevdamine on vajalik suureformaadiliste ja paksude köidete puhul.²

Tulenevalt sellest, et köitmine toimub kahes astmes on ka köitmiskombinatsioonide hulk suurem kui üheastmeliste köidete puhul. Seega on kaheastmelised köited jagatud viieks erinevaks alajaotuseks, mille sees omakorda on moodustatud numereeritud rühmad.

² Grete, Ots. Klappköites Tallinna Suurgildi pennišafferite arveraamatu restaureerimine. 2013. Lk 8

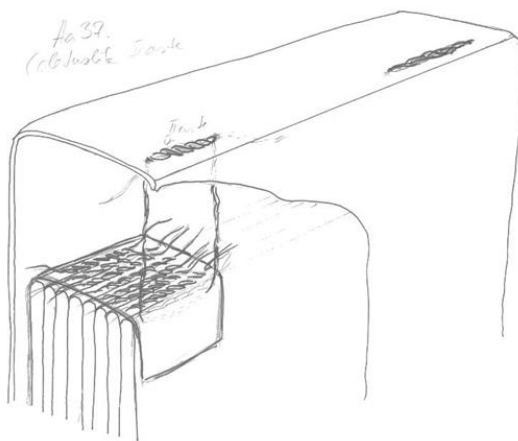
2.2.1 Kinnitus + kinnitus köited

1. rühm: Esimese astmena on keskmised poognad pärgamentkinnitustega põimitud laia pärgamentriba külge. Kinnitamist on alustatud nii nagu ka üheastmelise kinnituse puhul poogna keskelt, viies kinnitusriba otsad läbi poogna ja laia pärgamentriba ning seejärel on otsad omavahel kokku põimitud. Äärmiste poognate kinnitused on lisaks pärgamentribale läbi viidud ka kaanest ning kinnituste põimimine on tehtud köite seljal. Köite seljal olevate kinnituste otsad on peidetud kaane ja poognate vahele. Kinnituskohad jaluses ja päises.

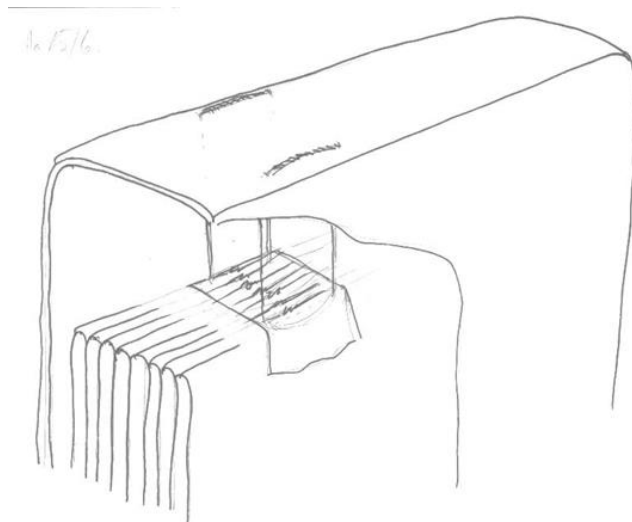
19. 1. rühma köitmisviisi joonis.

2. rühm: Sarnaselt esimese rühma köidetele on ka selle rühma köite poognad esmalt pärgamentkinnitustega põimitud laia pärgamentriba külge. Erinevus seisneb selles, et teise astme kinnitus pärgamentribadega on tehtud ainult läbi esimese poogna köitmiskohtade. See sai arvestatud eraldiseisvaks köitmisviisiks, kuna kaanel puudusid teised köitmisaugu jäljed või sellele vihjavad vigastused, mis võimaldaks seda liigitada näites selle alajaotuse esimesse rühma. Samas on sellisel köitmisviisil ka praktiline pool. Kuna köite lõpus pole kaante ja sisuploki vahelist kinnitust, siis piisavalt pika pärgamentriba olemasolul on võimalik köitele poognaid juurde lisada. Köitmiskohad on jaluses ja päises.

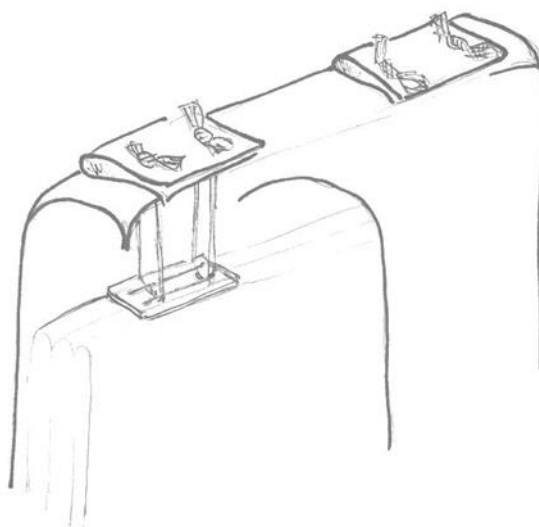
20. 2. rühma köitmisviisi joonis.

3. rühm: Selles rühmas on ka ainult üks näide, kus poognad on esimese astmena ühendatud laia pärgamentriba külge. Poognad on ühendatud ühe kaupa kasutades niiti, mis on poogna keskelt viidud poogna seljale, kus otsad on kokku sõlmitud. Sisuplokk on kaantega ühendatud viies pärgamentkinnitused läbi esimese ja viimase poogna köite seljale, kus otsad on omavahel kokku põimitud. Üleliigsed kinnitusriba otsad on tagasi toodud kaane ja poognate vahele.

21. 3. rühma köitmisviisi joonis.

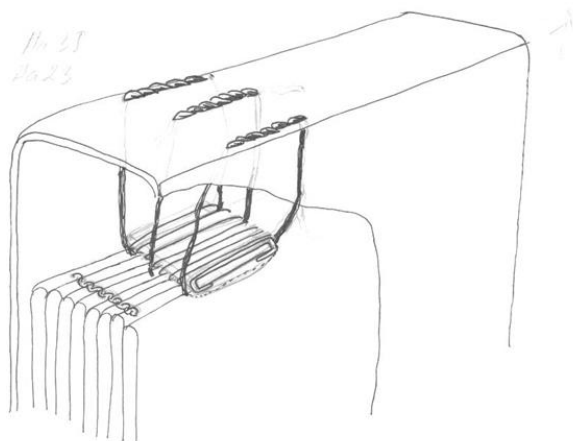
4. rühm: Selle köite puhul on poognad kinnitatud pärgamentribaga paksude nahatükkide külge. Kaaned ja sisuplokk on ühendatud nõõriga, mis on viidud kinnituste alt läbi pärgamentkaane ja seljal olevate lisatugede ning on köite seljal kokku sõlmitud. Köitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

22. 4. rühma köitmisviisi joonis.

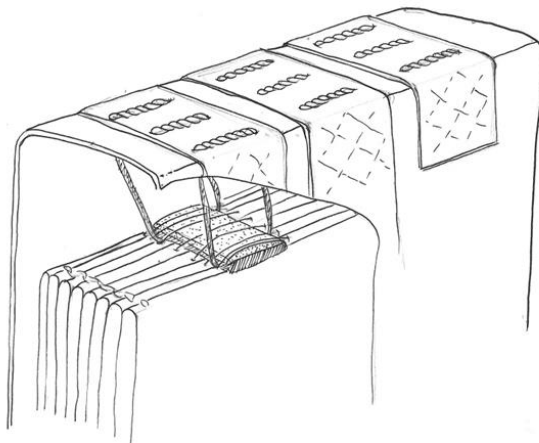
2.2.2 Kõitmed + kinnitus kõited

1. rühm: Esimese astmena on poognad kõidetud pika pistega puidust tugele, mis osade kõidete puhul on vooderdatud naha ja/või paberiga. Kõitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Teise astmena on pärgamentribade abil kaaned ühendatud sisuplokiga. Kinnitusriba viiakse poogna keskelt, ühelt ja teiselt poolt puidust tugiliistu kõite seljale kus selle otsad kokku põimitakse ja üleliigne tagasi kaane ja sisuploki vahele tuuakse. Ühendamise tulemusena moodustuvad kõite seljale vertikaalsed kinnitused. Kõitmiskohad on jaluses ja päises.

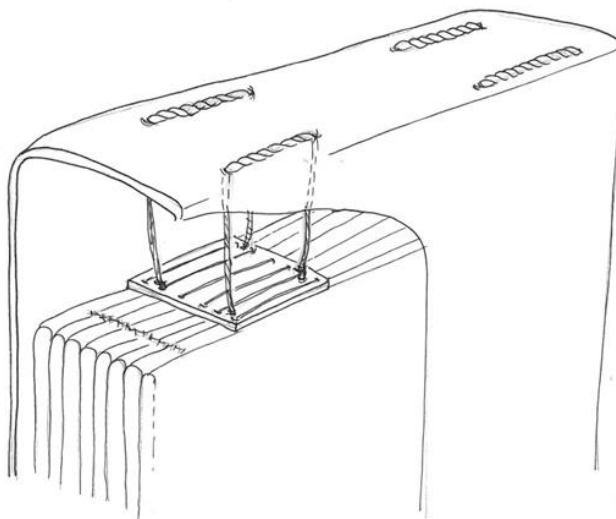
23.1. rühma kõitmisviisi joonis ning näide samasse rühma kuuluvast kõitest 230.1.Aa23

2. rühm: Esimese astmena on poognad kõidetud pika pistega puidust tugele, mis osade kõidete puhul on vooderdatud naha ja/või paberiga. Kõitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Teise astmena on pärgamentribade abil kaaned ühendatud sisuplokiga. Erinevalt esimese rühma kõidetest ei läbi kinnitusriba poognat, vaid läheb läbi ainult puidust tugiliistu alt. Ühendamise tulemusena moodustuvad kõite seljale vertikaalsed kinnitused. Kõitmiskohad on jaluses ja päises.

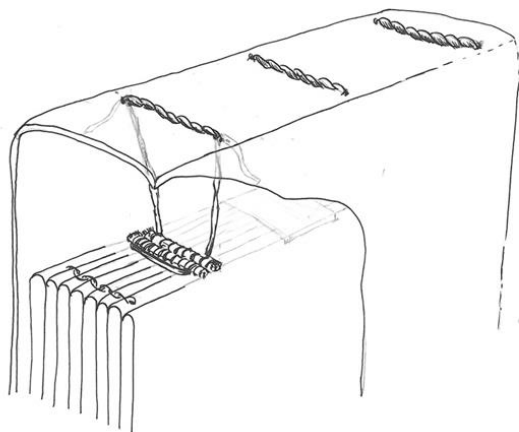
24.2. rühma kõitmisviisi joonis.

3. rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega paksust nahast tugele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud pärgamentribasid, mis lähevad poogna keskelt ja läbi nahast tugede köite seljale, kus kinnituste otsad on kokku põimitud ja üleliigne riba kaane ja sisuploki vahele tagasi toodud. Kaante ja sisuploki ühendamise tulemusena tekivad köite seljale vertikaalsed kinnitused. Köitmiskohad on jaluses ja päises.

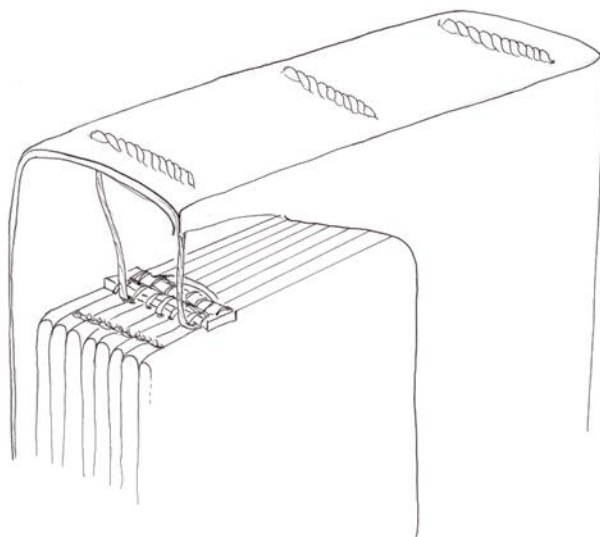
25. 3. rühma köitmisviisi joonis.

4. rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega kaksikköitmetele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud pärgamendist või nahast ribasid, mis viiakse risti köitmete alt läbi ja tuuakse köite seljale. Kinnitusriba otste põimimisel tekivad seljale horisontaalsed kinnitused. Seljal nähtavate kinnituste arv ei pruugi ühtida köitmiskohtade arvuga, kuna dekoreerimise eesmärgil on lisatud kinnitusi millel puudub konstruktsiooniline väärtus.

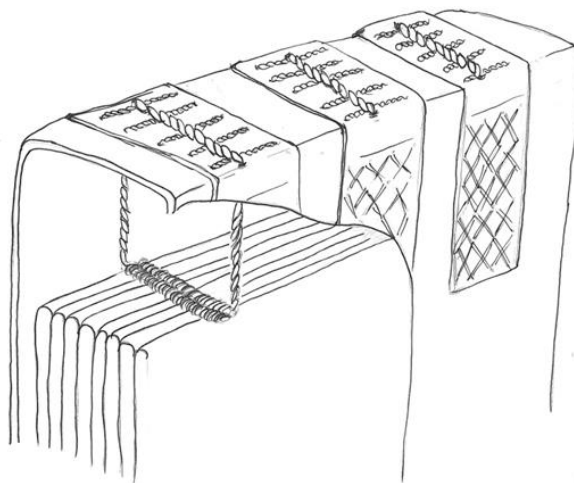
26. 4. rühma köitmisviisi joonis ning näide samasse rühma kuuluvast köitest 230.1.Aa21

5. rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega paksust nahast lõhestatud köitmetele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud pärgamentribasid, mis viiakse risti köitmete alt läbi ja tuuakse köite seljale. Kinnitusriba otste põimimisel tekivad seljale horisontaalsed kinnitused.

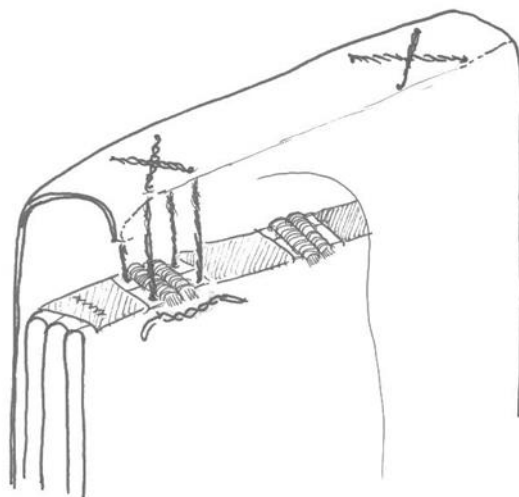
27. 5. rühma köitmisviisi joonis.

6. rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega kaksikköitmetele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud pärgamentkinnitusi, mis on ühendatud köitmete vahele. Kinnitusriba otsade põimimisel tekivad seljale horisontaalsed kinnitused. Lisaks on kaanenaha köitmete kohad on tugevdatud paksude nahkrihmadega, mis üle selja ulatuvad esi- ja tagakaanele. Rihma ja kaanenaha ühendamiseks on kasutatud vertikaalseid põimitud kinnitusi analoogselt lokaalse pärgamendist otsekinnitusega.

28. 6. rühma köitmisviisi joonis.

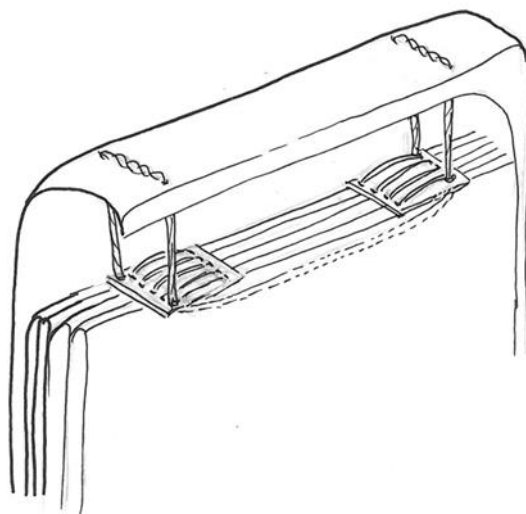
7. rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega kolmest kohast kaksikköitmetele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokil jaluses ja päises ahelpistete read. Sisuplok ja kaaned on ühendatud kasutades pärgamentkinnitusi, mis moodustavad köite seljale ristid. Kinnitusribade otsad on kokku punutud esimese poogna keskel.

29. 7. rühma köitmisviisi joonis.

2.2.3 Kinnitus+õmblus köited

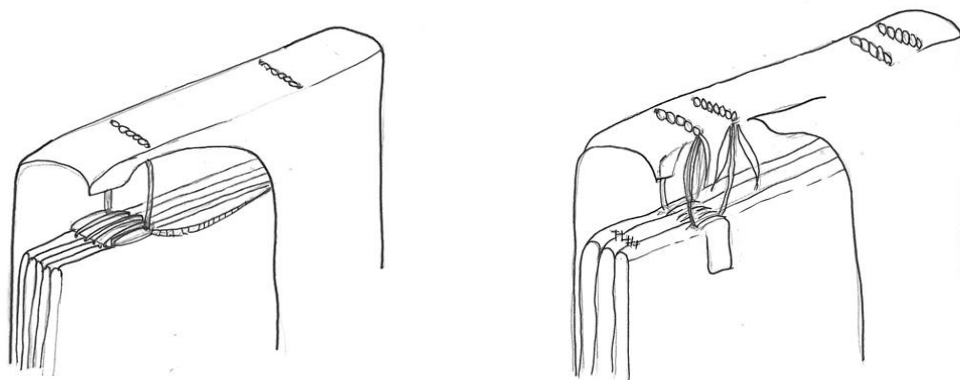
1. rühm: Esimese astmena on poognad õmmeldud pika pistega paksust nahast tugelele. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud ühte pikka pärgamendist riba, mis on risti köite seljal jaluses ja päises ning pikki köite sees (lõpus ja alguses). Pärgamentriba läbib nahast toe välisserva. Köite seljal horisontaalsed kinnitused.

30. 1. rühma köitmisviisi joonis.

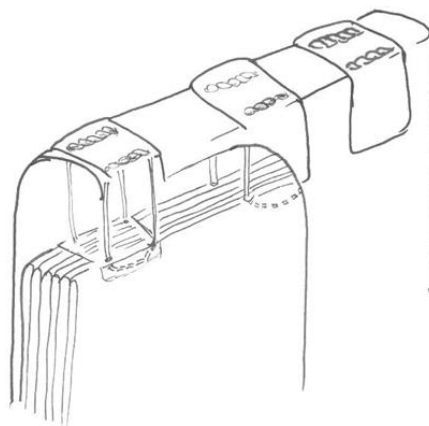
2. rühm: Esimese astmena on poognad õmmeldud pika pistega nahaga kaetud puidust tugelede. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud ühte pikka pärgamentriba, mis on risti köite seljal jaluses ja päises ning pikki köite sees (lõpus ja alguses) läbib toe siseserva.

3.rühm: Esimese astmena on poognad köidetud pika pistega paksust nahast tugelede. Kõitmiskohad jaluses ja päises. Kõitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahel pistete read. Sisuploki ja kaante ühendamiseks on kasutatud topelt horisontaalseid pärgamentkinnitusi, mis tähendab, et kaks eraldi seisvat pärgamentriba on kõitmete alt risti läbi pandud ja siis ühes kõitmiskohas seljale toodud ning sama kõitmiskoha teise ribaga kokku põimitud.

31. 3. (vasak) ja 4.(parem) rühma kõitmisviisi joonised.

4.rühm: Esimese astmena on poognad pika pistega õmmeldud laiade pärgamentribade peale. Sisuploki ja kaante ühendamiseks on läbi esimese ja viimase poogna viidud pärgamentribad köite seljale ja seal kokku põimitud. Seljale tekivad vertikaalsed topeltkinnitused. Lisaks kõitmiskohtades olevatele ühendustele on tehtud ka lisäühendus köite keskele. Seega on köite seljal kolm paari põimitud kinnitusi.

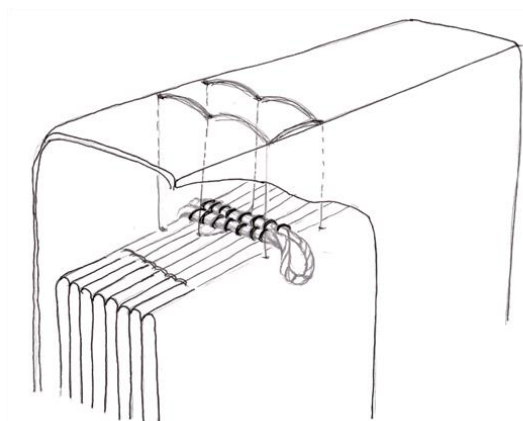

Il 32. 4. rühma kõitmisviisi joonis.

2.2.4 Kõitmed+õmblus kõited

Selles alajaotuses on ainult ühte tüüpi kõited, seetõttu pole eraldi rühmitamine vajalik. Kõitmed + õmblus grupp kuuluvad ühed väga erandlikud kõited, mis on kõik omavahel väga sarnased nii kõitmise, materjali kui ka dekoreerimise osas. Nimelt on kõigil kõidetel kaanel kolme kuuga vapikilp. Seda laadi kõiteid on kokku viis ja nad kõik pärinevad 16. sajandi algusest.

Tulles tagasi konstruktsioonide juurde, siis esimese astmena on poognad kõidetud pika pistega nõõrist kaksikkõitmetele, mis asuvad jaluses ja päises. Kõitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaaned on õmmeldud sisuploki külge nii, et õmblused läbivad äärmisi ja keskmiseid poognaid, moodustades kõite seljale omamoodi ruudustiku. Esmapilgul võib tunduda, et tegemist on ajutise kõitmisviisiga, kuna aga sarnaseid kõiteid on terve hulk võib jällegi oletada ka vastupidist.

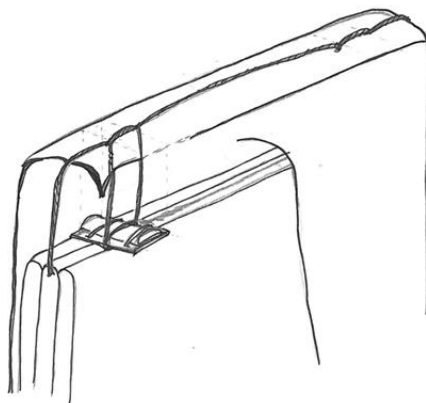
33. Kõitmisviisi joonis ning näide samasse rühma kuuluvast kõitest 230.1.Aa18

34. Kõite 230.1.Aa14 vapiga kaunistatud esikaans.

2.2.5 Õmblus+õmblus köited

Poognad on esmalt õmmeldud nahaga kaetud puidust tugelede. Kogu sisuploki ja kaante ühendamiseks on kasutatud ühte pikka õmblust, mis läbib keskmist poognat ning jookseb ümber toe, üle poogna ja kaane otsa. Köitmiskohad asuvad jaluses ja päises.

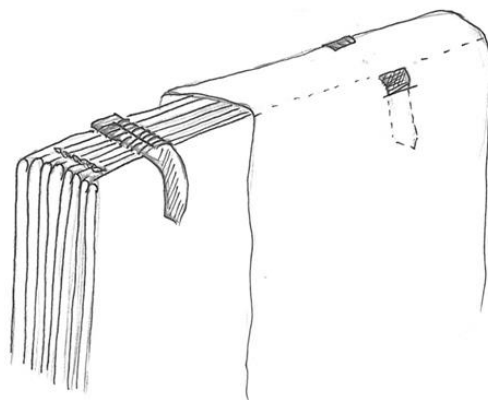

35. Köitmiskiisi joonis.

2.3 Üleminekulised köited

Üleminekuliste köidete alla on liigitatud kaheastmelised köited, mis oma konstruktsioonidelt on sarnasemad kõvakaanelistele köidetele. Nende köidete kaaned on enamasti tehtud pärgamendist ja sagedasti ei ole seda tüüpi köidetele sulgemis klappi. Samalaadsed kõvakaanelised köited eristuvad sellega, et ploki selg on kumerdatud ja liimiga kaetud, kaante ja ploki ühendused on aga samasugused. Üleminekulised köited on jagatud nelja alarühma.

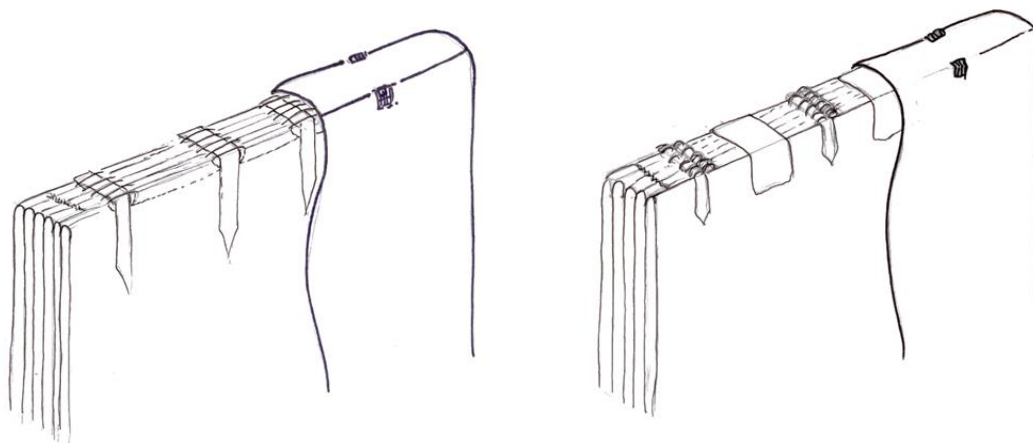
1. rühm: Poognad on õmmeldud pika pistega lõhestatud paksust nahast köitmetele. Köitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelapistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks kasutatakse köitmete otsi, mis on jäetud pikemaks, et neid oleks võimalik läbi kaanese tehtud lõhede põimida.

36. 1. rühma köitmiskiisi joonis.

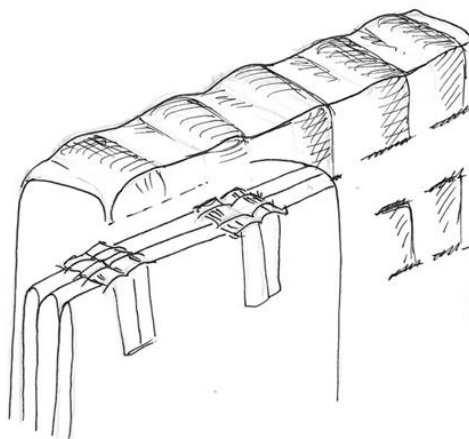
2. rühm: Poognad on õmmeldud pika pistega pärgamentrihmadele. Kõitmise tulemusena moodustuvad sisuplokile jaluses ja päises ahelpistete read. Kaante ja sisuploki ühendamiseks kasutatakse kõitmete otsi, mis on jäetud pikemaks, et neid oleks võimalik läbi kaanesse tehtud lõhede põimida.

3. rühm: Poognad on õmmeldud pika pistega kahele pärgamentrihmale. Ühe rihma otsad on jäetud pikemaks ning kasutatud kaane ja sisuploki ühendamiseks läbi kaanesse tehtud lõhede. Lisaks on sisuploki seljale liimitud kaks laia pärgamentriba, mis on samuti põimitud läbi lõhede kaante külge. Kokku on kõitel viis ühenduskohta: kolm kitsa ribaga ühendust (jaluses, keskel ja päises) ning kaks laia ribaga ühendust nende vahel.

37. 2. (vasak) ja 3.(parem) rühma kõitmisviisi joonised.

4. rühm: Esmalt on poognad pika pistega viies kohas õmmeldud paksust nahast lõhestatud kõitmetele. Kaante ja sisuploki ühendamiseks on kõitme otsad viidud kaane täiteks oleva paksu naha siseküljele (kaanelehe alla). Erandlikuks on paksust nahast kaanetaide. Viis kõitmiskohta seljal on välja voolitud.

38. 4. rühma kõitmisviisi joonis.

2.4 Selgelt määratlemata köited

Sellesse alapeatükki on koondatud köited, mille osas ei ole võimalik lõplikult määrata millisesse eelnevatest alapeatükkidest nad kuuluda võiks. Ebamäärasuse peamiseks põhjuseks on ulatuslikud kahjustused ja/või ümberkõitmine, kuid siiski on nendel köidetel säilinud klappkõidetele omaseid tunnuseid. Samuti kuuluvad siia köited, mis omavad osaliselt kõvakaaneliste, osaliselt klappkõidete tunnuseid. Neid köiteid on kokku üheksa tükki.

Üheks huvitavamaks näiteks nende köidete seas on kaks raamatut, millel on ümberkõitmise käigus kaaned omavahel ära vahetatud. Kuigi nendel köidetel ei ole enam klappkõitele omast kaitmisstruktuuri on siiski mõlema köite kaantel selged klappkõite tunnused. Ühel köitel on säilinud klapp ja mõlemal köitel sulgurrihm. Lisaks on mõlemal köitel kaanenahas selja peal varasemast kaante ja sisuploki ühendamisest augud. Nende olemasolu viitab, et algselt on ühendamiseks kasutatud klappkõitele omaseid kinnitamisviise. Varem mainitud kaante vahetamise kohta annab aga teavet mõlema köite esikaane siseküljele kirjutatud märkus, kus ümberkõitmise teostanud härra Mosin on ära märkinud, et tema seda tegi ning, et vahetus toimus säilikutel 230.1.Ac5 ja 230.1.Aa6b vahel 1929. aastal.

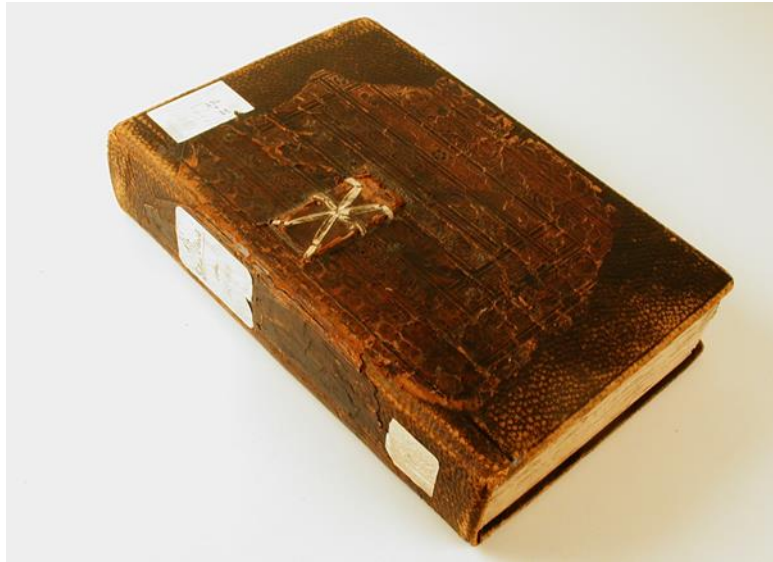

39. Köide 230.1.Aa6b.

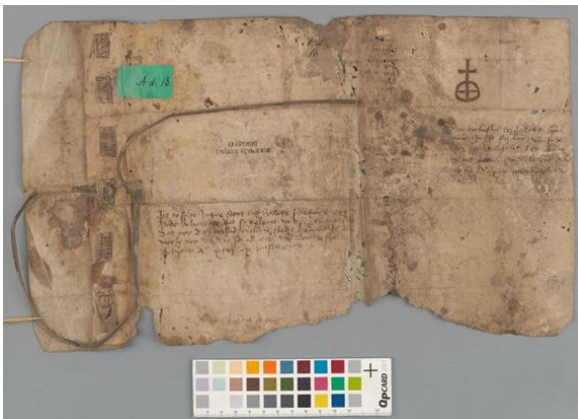
40. Köide 230.1.Ac5.

Mosina tehtud kaante vahetuse käigus on tegelikult köidete kaaned ja vorm oma olemuselt pehmeks jäänud. Sama aga ei saa öelda säilik 236.1.29 kohta. Köide on muudetud kõvakaaneliseks nii oma köitekonstruktsiooni, kui ka kaante osas. Suurte kaanenaha kadude tõttu pole selgelt näha ka kinnitusauke köiteseljal. Kõige väljapaistvamaks klappkõite tunnuseks selle köite puhul on esikaanel säilinud kinnitusrihma ja dekoorpistete fragmendid.

41. Kõide236.1.29.

Üheks huvitavaks paariks määratlemata köidete alagrupis on ka säilikud 230.1.BE3 ja 230.1.Ad30 mis kunagi on olnud üks köide. Nimelt on mingi aeg tagasi otsustatud köite sisuplokk kõvakaaneliseks ümber köita, mis on tegelikult ajalooliselt olnud tavaline praktika köidete eest hoolitsemisel. Positiivne on aga see, et kaaned on otsustatud alles jätta kuna kaanteks on kasutatud omaette väärtust omavat pärgamentdokumenti. Vanade kaante järgi on võimalik öelda, et algselt on tegemist olnud ümmarguse klapi, nahast sulgurrihma ning arvatavasti kolme kinnituskohaga köitega. Millised sisuploki ja kaante vahelised kinnitused täpselt olid pole aga võimalik määrata.

42. Säilik 230.1.BE3.

43. Kõide 230.1.Ad30.

III KIRJELDATUD KÖIDETE SEISUNDI ANALÜÜS

Kolmandas peatükis on kirjeldatud köidete seisundit, võttes aluseks eelmises peatükis loodud jaotused ja rühmad. Erinevaid rühmasid analüüsides üritan välja tuua selle, mis on rühmade vahel sarnast ja erinevat, tehes üldistusi, kuid vajadusel ka detailsemaid näiteid tuues.

3.1 Üheastmelised köited

Üheastmelised köited on jagatud kaheks suuremaks alajaotuseks. Esmalt pärgament- või nahkkinnitusega köited ning teises alajotuses erinevate õmbluskinnitustega otse kaane külge õmmeldud köidete variandid.

3.1.1 Kinnitustega köited:

Esimese viie rühma puhul on enamasti tegemist õhukeste köidetega, millel on pärgamendist kaaned ja lihtne konstruktsioon. Seetõttu on ka kahjustused ja probleemid nende rühmade vahel sarnased.

1. rühma liigitus kaksteist köidet, mis on enamasti õhukesed pärgamendist kaantega köited. Tulenevalt kaanematerjalist on köidetele suurt mõju avaldanud niiskus- ja märgumiskahjustused, mis on kaasi deformeerinud ning muutnud need jäigaks. Konstruktsiooni osas on probleemiks pärgamendist kinnitusribade katkemine. Kuna siia rühma kuulub suur hulk 2013. aastal konserveeritud skraasid³, on enamus purunenud kinnitusi parandatud või asendatud uutega. Sarnaselt kaantega on ka sisuploki osas peamiseks kahjustuse tekitajaks märgumine, mille tagajärjel on tekkinud köidetele erineva ulatusega voolujooni. Kõige ulatuslikumad kaod on aga köitel 230.1.Ac1-1, millel on närilisesööme tõttu läbivalt puudu köite alumine välimine nurk.

Selles rühmas on aga väga huvitava looga köide 191.1.11(2), mille kaaned enne 2013. aasta konserveerimist paiknesid hoopis teise säiliku⁴ juures (II.44). Kaantel ja õigel sisuplokil on aga väga tugevad ja iseloomulikud voolujooned, mille järgi sai need taas kokku viia. Lisaks voolujoontele sobivad kokku ka kaante ja sisuploki formaadid ning ka köitmisjäljed ühtivad. Kahjuks ei saanud neid päriselt uuesti köita, kuna kaantel on ulatuslikud kaod.

³ Skraa on sunfti või gildi põhikiri, mille kinnitas raad. Tallinna vanimad skraad pärinevad 14. saj teisest poolest. (Eesti Ensüklopeedia 8. Tallinn: Eesti Ensüklopeedia kirjastus, 1995. Lk 538.

⁴ Kaaned paiknesid varem säilik nr. 191.1.13 juures.

44. Köide 191.1.11(2).

2. rühma kuulub kolm köidet, mida ühendab see, et nende köidete poognate keskel on pärgamendist toed. Köidetel 190.1.511 ja 230.1.Aa1 on sarnaselt eelmise rühmaga 2013. aastal parandatud pärgamentkinnitused. Köide 230.1.Ad15 on aga rohkete kaunistustega 1432. aastast pärinev rae arveraamat, mille lihtne konstruktsioon on arvestades köite paksust väga hästi säilinud (II.45). Katkenud on aga köite sulgur-rihma kinnitavad dekoorpisted seljal ja tagakaanel ning osa sulgur-rihmast on ka puudu. Üheks põhjuseks, miks köite konstruktsioon on hästi säilinud, võib olla see, et rihm ulatub ümber terve köite, seda tihedalt sulgedes. Kuna seljal olevate köitmiskohtade all ei ole puidust ega nahast tugesid, ei survesta miski kaanenahka ega kinnitusi. Kui lähtuda sellest oletusest, siis oleks oluline sulgur-rihm restaureerida, et köidet saaks korrektselt sulgeda.

45. Köide 230.1.Ad15.

3. rühma kuulub viis topelt põimitud kinnitusega köidet. Kõikidel köidetel on pärgamendist kaaned ning sarnaselt esimesele rühmale on kaantel peamiseks probleemiks märgumiskahjustus, mille tulemusena on kaaned deformeerunud ja jäigastunud. Köitel 191.1.11(1) on ka ulatuslik pärgamendi kadu kaantel. Köidete konstruktsioonide olukord on väga erinev. On nii tugeva konstruktsiooniga köiteid kui ka lahtiseid poognaid. Sisuplokkide peamiseks probleemiks on märgumise järel tekkinud voolujooned ja närilisesööme kahjustused.

46. Köide 191.1.11(1).

4. rühma kuulub köide 230.1.Ac12a, millel on kahest pärgamentribast topeltkinnitus (*II47*). Köite seisundi problemaatika ühtib eelnevate köidetega. Pärgamentkaaned on märgumiskahjustuse tulemusena deformeerunud ja jäigastunud ning esineb voolujooni ja rebendeid. Kaante ja sisuploki vaheline side on tugev. Sisuploki alumises välisnurgas on aga läbivad voolujooned.

47. Köide 230.1.Ac12a.

5. rühma kuuluvad kaks köidet, mille pärgamentkinnituste otstesse on tehtud sõlmed, mis lisavad takistust, et pärgamentkinnitused lahti ei tuleks. Mõlemad köited on õhukesed ja pärgamentkaantega, millel on deformatsioonid ning putukasööme kahjustused. Köitele 230.1.Af9 on lisatud uus nahkpael köite sulgemiseks (II 48).

48. Köide 230.1.Af9.

6. rühm kuulub kuus köidet, millel on nahast kaaned. Köited on üksteisele sarnased nii konstruktsiooni kui ka dekoori osas. Kaks siia rühma kuuluvatest köidetest on täismahus konserveeritud – köide 190.2.20 ja 230.1.Af18. Konserveerimata köidetel esineb aga hulgaliselt kahjustusi kaante osas: peamiselt nahakaod, rebendid, nahapinna kihistumine ja putukasööme kahjustused. Köidete konstruktsioonid on aga enamuses säilinud väga hästi ning sisuplokid on tihedad. Erandiks on köide 230.2.Af16, kus neljateistkümnest poognast on säilinud kuus ning köide on oma vormi täielikult kaotanud (II.49). Kaante ja sisuploki vahel olevate tugevate köidetega on omased ka rebendid kaanenahas köitmiskohtade kõrval, kuna

49. Köide 230.2.Af16.

puidust toe otsad avaldavad kaanele survet. Selles rühmas on sellisest kahjustusest jälgi ainult kahel köitel – 190.2.20 ja 191.2.3.

7. rühma kuulub kaksteist köidet, millel on paksust nahast toed kinnituskohtades köite seljal. Valdavalt on köidetel tugevast pärgamendist kaaned ning sirge või ümbriklõikeline klapp. Konstruktsiooni osas on selle rühma köidete seisund väga hea. Esineb aga kaante deformeerumist, ulatuslikke kulumisi ja materjalikadusid. Erandiks konstruktsiooni säilimise osas on aga köide 230.1.Ad29, mille selg on nõgusaks muutunud. See köide on teistest seitsmenda rühma köidetest pisut erinev, kuna kaante ja tugede jaoks on kasutatud ühte ja sama nahka, mis on suhteliselt õhuke ja ulatub köite seljalt nii esi- kui ka tagakaanele.

Kõige suuremat kahju on aga kannatanud köide 230.1.Ad31, millel on säilinud ainult esikaas ja seljaosa ning poognad (II.50). Köite kaas on tugevalt deformeerunud ja metallist pannal tugevalt korrodeerunud. Poognad on uuesti valatud ja originaalmaterjali on säilinud suhteliselt vähe. Paber on enne konserveerimist olnud tugeva hallituskahjutuse tõttu väga halvas seisundis. Kuigi kaante seljal on säilinud päises olev nahast tugi ja pärgamendist kinnitusribad, ei ole kaasi taas ühendatud poognatega. Köite restaureerimistöö on läbi viidud Saksamaal umbes 1970/80ndatel. Köite seisund hetkel on hea.

50. Köide 230.1.Ad31.

8. rühma kuulub 4 köidet, millest kolmel on pärgamentkaaned. Sarnaselt teistele rühmadele on köidete kaaned kulunud ja niiskuskahjustuse tagajärjel deformeerunud. Köitmisviisi osas on selles rühmas omapärane see, et kõigi köidete esimeste poognate ja kaante vaheline side on nõrk või katkenud. Kahel köitel, 191.2.16 ja 191.2.1 on väheesinevad metallist kinnitushaagid. Köitel 230.1.Cm6 on aga samuti väheesinev nahast aas ja nupp köite

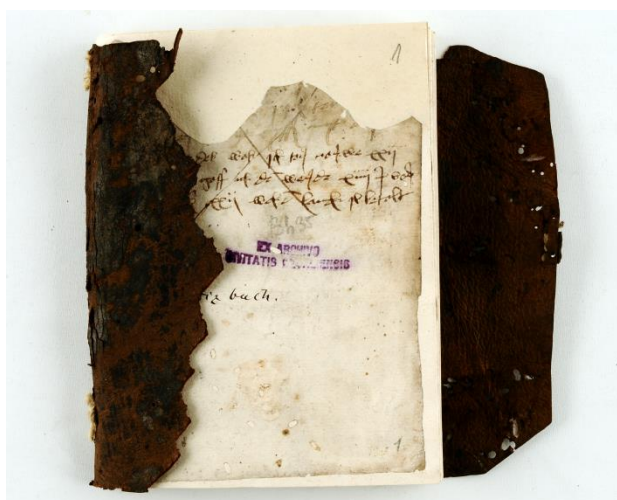
sulgemiseks. Samal köitel on ka nahast õmmeldud vooder, mida esines uuritud köidete seas veel ainult köitel 230.1.Ad15. Erandlik on ka köide 191.2.16, mille kaaned on kahevärvilised. Ülemised kaks kolmandikku kaantest on värvitud roosaks ja alumine kolmandik mustaks (II.51).

51. Köide 191.2.16.

9. rühma kuulub viis köidet. Köidetel on õhukesed nahast või pärgamendist ilma voodrita kaaned. Pärgament on tugevalt deformeerunud. Mitmetel köidetel esineb ulatuslikke materjalikadusid. Selle rühma köited on konstruktsioonilt sarnased 8. rühma köidetele, aga kuna tegemist on õhukeste köidetega, pole lisatud seljale nahast tuge.

Selle rühma huvitavaks konserveerimise näiteks on aga köide 230.1.Bh35(II), mille sisuplokk on 20 saj. teisel poolel restaureeritud Saksamaal (II.52). Plokk aga ei olnud taasühendatud kaantega. Seda tehti alles hiljem Tallinnas, kasutades kaanes juba olevaid auke.

52. Köide 230.1.Bh35(II).

10. rühma kuulub ainult üks köide, 190.2.70, mis pigem on erandlik näide 9. rühma köidetest. Ka köite kahjustused on sarnased, õhuke pargamentkaas on märgumiskahjustuse tagajärjel deformeerunud, esineb putukasööme kahjustusi. Köite kolmest kinnitusest keskmine on uus (II.53).

53. Köide 190.2.70.

11. rühma kuulub ainult üks pargamentkaaneline köide. Köite 230.1.Ad48 kaaned on määrdunud, deformeerunud ja esineb kadusid klapi murdejoonel (II.54). Köite selg on nõrgusaks tõmbunud. Sisuploki ja kaante vaheline side on tugev. Ploki esimesed ja viimased lehed on tugevamalt määrdunud ning servad kihistunud, pehastunud, esineb kadusid. Sisuplokil on hallituskahjustus, valdavalt ploki esimeses pooles.

54. Köide 230.1.Ad48.

3.1.2 Õmblustega köited:

Kirjeldatud õmblustega köited on valdavalt õhukesed, mõne poognaga vihkulaadsed köited. Mitmes rühmas on ka ainult üks köide, kuna õmblusega kinnitamine on just see, mis peegeldab, kui palju erinevaid viise on kaante ja poognate ühendamiseks. Suurel osal köidetest on pärgamendist kaaned, mistõttu on peamiseks kahjustuseks ka siin märgumise tagajärjel kaante deformeerumine ja jäigastumine. Järgnevates lõikudes on iga rühma seisundit kirjeldatud eraldi.

1. rühma kuulub kolm köidet. Kahel neist on lihtsad ilma dekoorita pehmest nahast kaaned ühel aga pärgamendist kaaned. Köite seisundid on erinevad. Köitel 230.1.Aa13 on kaantel ulatuslik märgumiskahjustus, voolujooned ning pinnapealne sade (*Il.55*). 230.1.Ad39 probleemiks on aga peaaegu katkenud side kaante ja sisuploki vahel. Pärgamentkaantega köitele omaselt on aga köite 230.1.Ae7 kaaned deformeerunud ning lisaks esineb kadusid.

55. Köide 230.1.Aa13.

2. rühma kuulub kaheksa köidet, millest seitse on pärgamentkaantega. Tulenevalt sellest on ka peamiseks kahjustuseks kaante märgumiskahjustuse järgne deformeerumine ja voolujooned. Köidetel 230.1.Ad62 ja 230.1.Ae5 on seljad deformeerunud. Üldine sisuplokkide ja kaante vaheline seos on hea. Ohtlikus olukorras on aga köide 230.1.Aa155, kus köitmisniit on tekitanud rebendeid poognate keskele, kuid lehed ei ole veel köitest irdunud. Huvitavaks näiteks on selles grupis köide 230.1.Af29, mis esmapilgul jätab mulje, nagu tegemist oleks pärgamentkinnitustega köitega, kuigi tegelikult on õmblemiseks kasutatud nõõri (*Il.56*).

Lisaks on köitel köitmiskohtades kaane ja poognate vahel puidust tugiliistud ning dekoorpisted seljal, mis on ka omased pigem põimitud kinnitustega köidetele.

56. Köide 230.1.Af29.

3. rühma kuulub üks köide, 230.1.Be5. Köitel on tugevad voolujooned ja kaaned on deformeerunud. Sisuploki ja kaante vaheline side on tugev. Sisuplokil on läbivad voolujooned poognate murdejoonel. Köidet konserveeriti 2014. aastal, mille käigus puhastati kaaned ja parandati esimese poogna jaluses olevat üleäärekinnitust.

4. rühma kuulub seitse köidet. Selle rühma puhul on tegemist lihtsate õmmeldud köidetega. Köidete vaheline sarnasus on väike. Kasutatud on mitmeid erinevaid kaanematerjale, neist huvitavaim on köide 230.1.Ac49, mille kaaned on tehtud paksu liimi või värvikihiga kaetud jämeda struktuuriga kangast, mis meenutab kalinguri. Mitmetel köidetest on niit katkenud ja seos kaante ja poognate vahel on nõrk. Grupina jätavad 4. rühma köited lohaka, vormitu mulje.

5. rühma kuulub ainult üks pärgamendist kaantega köide. Märjumiskahjustuse tagajärjel on kaaned deformeerunud ja jäigastunud. Köite nööri sõlmedega kinnitused on aga terved ning pärgamentse sisuploki ning kaante vaheline side on väga hea.

6. rühma kuulub ainult üks köide. Köite 230.1.Ad44 kaaned on tehtud kahest horisontaalselt kokku õmmeldud pärgamentitükist. Tagakaanel on ühendamiseks kasutatud siksak-pisteid. Kaaned on väga määrdunud ja kulunud. Tugeva niiskuskahjustuse järel on pärgament

jäigastunud ning klapp ei ulatu ümber köite. Lehed on osaliselt köitest lahti. Poognatel on ulatuslik märgumiskahjustus, voolujooned, paberikaod ja pehastumine.

57. Köide 230.1.Ad44

7. rühma kuulub neli köidet, mis on üksteisele väga sarnased, nii konstruktsiooni kui ka materjali kasutuse poolest. Kõigi nelja köite kaaned on tehtud pärgamendist, selgasid on tugevdatud köitmiskohtades paksust nahast selja laiuste lappidega. Köidete seisund on väga erinev. Kõige paremas seisundis on köide 190.2.76, millel on kaantel ainult niiskuskahjustus. Köitel 230.1.Af2 on kaantel kohati deformatsioone ja tugevalt nõrgusaks muutunud selg. Köitel 230.1.Ad6 on aga ulatuslikud märgumiskahjustused ja kaanepinna deformatsioonid ning ulatuslikud pärgamendi kaod. Kaante ja ploki vaheline side on tugev, aga ploki alumine

58. Köide 230.1.Ad4.

serv vatistunud. Kõige halvemas seisundis on aga köide 230.1.Ad4, millel on ulatuslik märgumiskahjustus, ulatuslikud kaod kaanete ja sisuploki osas (II.58). Kaante ja ploki vaheline side on peaaegu katkenud. Jalusest on puudu nahast tugi, köitmisnöör on katkenud.

8. rühma kuulub kaks köidet. Köitel 31.1.216. on nahast kaaned, millel on ulatuslik märgumiskahjustus, nahk on suures osas kondistunud (II.59). Metallpannal on roostes. Võrreldes selja kõrgusega on plokk üldosas ulatuslikult õhnenud. Köite alguses ja lõpus on ulatuslik niiskumis- ja hallituskahjustus. Köite lõpus on selle tulemusena ulatuslik paberi pehastumine. Köitel 230.1.Ae6 on heas korras pärgamendist kaaned. Päises on kaane pinnal õmblused katkenud. Köide püsib koos, kuna on lisatud täiendavaid õmbluseid. Köites esineb lahtiseid lehti, kohati voolujooni.

59. Köide 31.1.216.

9. rühma kuulub viis köidet, mida ühendab see, et köitmisniidist moodustuvad köidete seljale ahelapistete read. Lisaks toetavad selga puidust või nahast toed. Köidetel 191.2.2, 191.2.4 ja 87.1.20 on selgasid toetatud puitliistudega, mis katavad köiteselga üleni. Köidetel 230.1.Aa4a ja 230.1.Ad18 on aga kasutatud paksust nahast tugesid, mis on ainult köitmisikohtades. Tulenevalt materjali tugevusest on puitliistudega köidete seljad ja konstruktsioonid säilinud väga hästi. Nahktugevedega köidete seljad on aga deformeerunud. Neljal köitel on pärgamendist kaaned ja ühel on nahast. Kõigi köidete kaantel on tugevad deformatsioonid ning esineb ka materjalikadusid. Kaante ja sisuplokkide vaheline seos on hea. Erandiks on köitel 191.2.2 jaluses olev kettapistete rida, mis on ühe piste ulatuses katkenud, kuid pistete tiheduse tõttu ei ole see veel konstruktsioonile mõju avaldanud. Mitmel sisuplokil on ulatuslikud hallituskahjustused ning paber on pehastunud. Üheksandasse rühma

on paigutatud ka üks ümberköidetud köide, 87.1.20, kuna sellel on puidust tugiliist seljal. Lisaks viitavad erinevad kulumisjäljed, et tegemist on siia gruppi kuuluva köitega.⁵

60. Köited ülevalt:, 230.1.Ad18, 191.2.2, 191.2.4 ja 230.1.Aa4a.

3.2 Kaheastmelised köited

3.2.1. Kinnitus+kinnitus

Kaheastmeliste kinnitus+kinnitus köidete alajaotusesse kuulub neli rühma, kus kõigis on 1–2 köidet. Tulenevalt sellest otsustasin köiteid võrrelda ilma rühmasid otseselt moodustamata. Kõigil siia alajaotusesse kuuluvatel köidetel on pärgamendist kaaned. Esimese rühma köidetel 230.1Cm19 ja 230.1.Bd1a on ka pärgamendist sisuplokk. Köidetel on ulatuslikud niiskuskahjustused ja deformatsioonid. Üldine kaante ja sisuplokkide vaheline seos on hea. Erandiks on kolmanda rühma köide 230.1.Aa15b, millel sisuploki ja kaante vaheline seos on nõrk. Köitmiseks kasutatud pärgamentribad on haprad ja enamuses katkenud. Teise rühma köitel 230.1Aa37 on kolmas poogen köitest lahti.

3.2.2 Köitmed+kinnitus

Köitmed+kinnitus alajaotusesse kuuluvad köited on jagatud seitsmesse rühma. Esimeses kolmes rühmas on kirjeldatud erinevaid vertikaalsete pärgamentkinnitustega köiteid ning kolmes järgnevas horisontaalsete pärgamentkinnitustega köiteid. Viimasel, seitsmendas rühmas on aga näited seljal risti moodustavatest pärgamentkinnitustest.

⁵ Vt täpsemalt Lisa 2, köite 87.1.20 ankeedist.

1. rühma kuulub seitse kolmekordse pärgamendist vertikaalkinnitusega köidet. Köitel 230.1.Ag5a on ainukesena pärgamendist kaaned. Ülejäänud kuuel köitel on nahast kaaned. Kaante seisukord on erinev. Peamisteks probleemideks on kaanepinna kulumine ja erinevad märgumisest tingitud kahjustused, näiteks valge sademe tekkimine kaanepinnale või naha jäigastumine. Esineb ka erineva ulatusega nahakadusid. Enamikel selle rühma köidetel on metallpandlaga sulgurrihmad. Rihmadel esineb suuremaid ja väiksemaid kadusid. Enamikel köidetel esineb köitest lahti olevaid poognaid ja üksikuid lehti. Köidetel 230.1.Aga5 ja 230.1.Af39 on selg deformeerunud nõgusaks. 1. rühma köidete sisuplokkidel esineb erineva ulatusega voolujooni.

2. rühma kuulub kümme vertikaalkinnitusega köidet, mille kaant ja sisuplokki ühendavad kinnitused ei läbi poognat, vaid lähevad läbi toe alt. Siia rühma kuuluvad köited on rohkelt dekoreeritud. Kaanepinda kaunistavad erinevad pimetrükis templite kompositsioonid ning köitmiskohtades dekoorpistetega kinnitatud nahast tugi- ja sulgurrihmad. Köidete kaantel on erineva ulatusega rebendid ja nahakaod, mis esinevad peamiselt klappidel ja tugirihmadel. Kaante ja sisuplokkide vahelised seosed on haprad. Erandiks on köide 230.1.Ad66, millel on ulatuslikud nahakaod, aga hästi säilinud sisuplokk ning selle side kaantega (*Il.61*). Teiseks erandiks on aga köide 230.1.Af41, mis 2013 aastal täismahus konserveeriti. Enne konserveerimist olid ka selle köite kinnitused suures osas purunenud. Tulenevalt ulatuslikest klappikadudest köidetel on märkimisväärsed kahjustused tekkinud ka sisuplokkidele. Näiteks köitel 31.1.217 on läbiv hallituskahjustus ning esiserva alanurk läbivalt pehastunud ja esineb kadusid.

61. Köide 230.1.Ad66.

3. rühma kuulub kaks vertikaalkinnitustega köidet, mille pärgamentkinnitused läbivad selga toetavat paksu nahka ning ka poognaid. Köide 230.1.Ad65 on tugevalt kulunud, kaantel rohkelt putukasööme auke, seljal märgumiskahjustus. Sisu ja kaante vaheline side on aga tugev. Sisuplokil on esimeses ja viimases poognas hallituskahjustus, mistõttu ülemised välimised nurgad on pehastunud ja esineb kadusid (*Il.63*).

Köite 230.1.Af31 kaaned on kulunud, esineb rebendeid servades ja tugirihmadel. Kohati esineb märgumiskahjustust, mille tulemusena on kaanepinnale ladestunud valge sade. Kaantel on rebendid ja kadu klapi keskosas. Päises on üks pärgamentkinnitus puudu. Olemasolevate poognate ja kaante vaheline side on nõrk. Esineb lahtiseid lehti. Plokist on mitmeid lehti välja rebitud ning ploki alguse poolt on puudu ka mitu tervet poognat (*Il.62*).

62. Köide 230.1.Af31.

63. Köide 230.1.Ad65.

Köidete 230.1.Ad65 ja 230.1.Af31 konstruktsioonid on sarnased, aga mitte täiesti samad. Köitel 230.1.Ad65 on kaks kinnituskohta, üks jaluses ja teine päises, kus mõlemas on kasutatud kahte pärgamendist kinnitusriba, mis läbivad nahast tuge ning eest- ja tagantpoolt teist poognat. Köitel 230.1.Af31 on aga kolm köitmiskohta, jaluses, päises ja keskel ning kõigis neis on kolm pärgamentkinnitust, mis läbivad nahast tuge ning esimest, viimast ja keskmist poognat. Lisaks on köitel 230.1.Af31 köitmiskohtades tugirihmad.

4. rühma kuulub üksteist horisontaalkinnitustega köidet, mille poognad on õmmeldud topeltköitmetele. Sellesse rühmas olevad köited on terviklikult üksteisele väga sarnased. Kõigil köidritel on nahast kaaned ning enamike köidete kaaned on kaunistatud pimetrükktemplitega ning sulgemiseks on köidritel metallpannal ning nahkrihm. Köited on sarnased ka kahjustuste osas. Konstruktsioonist tulenevalt on horisontaalsed kinnitusribad muutnud köidete seljad nõgusaks. Erandiks on köide 230.1.Aa25, mis restaureeriti mõned aastad tagasi, ning köide 230.1.Ad55, millel puudub side kaante ja sisuploki vahel (*Il 64 ja 65*). Mitmel köitel on ulatuslik märgumiskahjustus, mille tagajärjel on kaantele ladestunud valge sade, kaane pind on kihistunud ning jäigastunud. Kõige ulatuslikum on

märgumiskahjustus juba eelnevalt mainitud köitel 230.1.Ad55, mille kaas on täielikult kondistunud ning esineb ka ulatuslikke kadusid. Kuna kaantel on peamiseks kahjustuseks märgumine, on ka sisuplokkide ühiseks kahjustuseks erineva ulatusega voolujooned.

64. Köide 230.1.Aa25.

65. Köide 230.1.Ad55.

5. rühma kuulub üks horisontaalsete kinnitustega köide, mille sisuplokk on köidetud lõhestatud nahkköitmetele. Köide 230.1.Ad46 on kulunud, klapi keskel on kaod ja rebendid. Klapi murdejoonel ning esikaanel on väikesed kaod. Horisontaalsed kaasi ja sisuplokki ühendavad pärgamentkinnitused on selga vähesel määral nõgusaks tõmmanud. Köites on lahtiseid lehti.

66. Köide 230.1.Ad46.

6. rühma kuulub üks horisontaalkinnitustega köide. Köitel 230.1.Ad42 on väga tugev märgumiskahjustus, mille tulemusena on nahapind kihistunud seljal jaluses ja päises. Klapp on tagakaanest lahti murdunud ja osaliselt puudu. Klapi osas on pinnale tekkinud sade. Esikaanel, jaluses ja päises on dekoratiivpisted osaliselt katkenud. Horisontaalsed pärgamentkinnitused on ploki selga nõgusaks tõmmanud. Sisuplokil on läbivad voolujooned ja hallituskahjustus.

67. Köide 230.1.Ad42.

7. rühma kuulub kaks köidet, pärgamentkaantega 87.1.21a ja nahkkaantega 230.1.Ad35. Köidete kaante ja sisuploki ühendamiseks on kasutatud kahte pärgamentkinnitust, mis moodustavad selja peal jalusesse ja päisesse ristid. Mõlemal köitel on sarnased kahjustused. Köidete kaaned on kulunud ja deformeerunud ning pärgamentkinnituste kokku tõmbumise tõttu on ka köiteselg nõgusaks muutunud. Kahjustus on ulatuslikum köitel 230.1.Ad35. Selgade deformeerumise tõttu on köite avamine raskendatud. Lisaks on köitel 87.1.21a purunenud jaluses kaant ja sisuploki ühendav pärgamentkinnitus (II.68). Arvestades eelnevalt kirjeldatud kahjustusi on mõlema köite sisuplokid hästi säilinud. Plokkide servad on kulunud ja esineb väiksemaid kadusid.

68.Köide 87.1.21a.

3.2.3 Kinnitus+õmblus köited

Kinnitus+õmblus alajaotusesse kuulub viis kaheastmelist köidet, mille poognad on esmalt õmmeldud erinevate tugimaterjalide külge ning seejärel liidetud kaantega, kasutades erinevaid pärgamentkinnitusega ühendamise võimalusi.

1. rühma kuulub köide 190.2.536, millel on tugev märgumiskahjustus ja sügavad murdejooned. Köitel puudub sulgurrihm ja metallpannal. Esineb ka väiksemaid kaanenaha kadusid. Köiteselg on nõgusaks muutunud ning katkenud on ploki ja kaante vaheline horisontaalne kinnitus jaluses. Poognad on aga tugevalt seotud plokiks. Sisuplokil esineb kadusid ning voolujooni.

2. rühma kuulub üks pärgamentkaanega köide 191.1.192. Köitel puudub tagakaas. Sisuploki ja säilinud kaane vaheline side on tugev. Sisuploki eelviimasest lehest on pool puudu, viimases poognas on voolujooned. Erinevalt teistest horisontaalsete pärgamentkinnitustega köidetest ei ole selle köite selg deformeerunud, kuna poognad on õmmeldud nahaga kaetud puidust tugeledele.

3. rühma kuulub pärgamentkaantega köide 230.1.Ad58, millel on topelt horisontaalsed pärgamentkinnitused jaluses ja päises. Köitel on tugev märgumiskahjustus, mille tulemusena on kaaned deformeerunud ning jäigastunud. Sisu ja kaante vaheline side on tugev. Sisuploki välimine serv on kulunud ja kihistunud ning esineb väikseid kadusid. Köite viimases poognas on voolujooned.

69. köide 230.1.Ad58.

4. rühma kuuluvad köited 87.1.21 ja 230.1.Af37. Mõlemal köitel on nahkkaaned, sirge klapp ja pimetrukkdekoor. Köitel 230.1.Af37 on säilinud metallpandlaga sulgurrihm. Kulumisjälgede järgi võib oletada, et sarnane rihtm oli ka köitel 87.1.21. Kahe köite vaheliseks erinevuseks on aga see, et köite 87.1.21 kaante ja sisuploki ühendamiseks on ühes köitmiskohas kasutatud kahte kinnitusriba, köite 230.1.Af37 kinnitamisel aga kolme kinnitusriba. Köitel 87.1.21 on ulatuslikud putukasööme kahjustuse tagajärjel tekkinud nahakaod. Viimane poogen köites on murdejoonelt lõhenenud, välimisel nurgal närilisesööme kahjustus. Köitel 230.1.Af37 on aga ulatuslik märgumiskahjustus, mille tõttu on kaante pind kihistunud ja osaliselt kaetud valge sademega. Pärgamendist lappide tõttu on köiteselg jäigastunud ning nõgusaks muutunud, köite kuju deformeerunud ning seda on raske avada. Esimese poogna esimesed lehed on köitest osaliselt lahti, esineb üksikuid rebendeid. Viimases poognas on ulatuslikud voolujooned. Mõlemal köitel on kaante ja sisuploki vaheline side hea.

70. Köide 87.1.21.

71. Köide 230.1.Af37.

3.2.4 Köitmed+õmblused

Köitmed+õmblused alajaotusesse kuuluvad kaheastmelised köited, mille nõõridele köidetud sisuplokk on ühendatud kaantega õmmeldes. Rühma kuulub kuus köidet, mis on üksteisele väga sarnased. Kasutatud on samasugust pehmet pruuni nahka, metallpandlaid ja sulgurrihmasid. Poognad on köidetud ühtemoodi, samalaadsele nõõrile, jättes köitmetest aasa

71. Köitme aasad kaane ja sisuploki vahel. Köide 230.1.Aa17.

kaante ja sisuploki vahele (II.71). Kuna on kasutatud pehmet nahka, on köidete kaaned tugevalt kulunud. Kaantel esineb erineva suurusega kadusid ja rebendeid, peamiselt klapi ja selja piirkonnas. Köidete ülemises ääres on sarnane märgumiskahjustus. Köidetel 230.1.Aa16 ja 230.1.Aa18 esineb sama kahjustus ka laiemalt ning pindadele on tekkinud märgumise tõttu valge sade (II.72 ja 73). Kõigi köidete poognad on köidetud tugevateks sisuplokkideks. Enamus köidete puhul on aga kaante ja sisuploki vaheline side nõrk või katkenud. Põhjuseks on see, et suhteliselt paksude sisuplokkide ümber on kaanteks valitud õhuke ja pehme nahk ilma lisatoestuseta, mistõttu ei ole ühendaval õmblusel piisavalt tugevat pinda, kuhu kinnituda. Tulemusena tekivad rebendid ja kaod.

72. Köide 230.1.Aa16.

73. Köide 230.1.Aa18.

3.2.5 Õmblus+õmblus

Õmblus+õmblus alajaotusesse kuulub üks köide, 230.1.Bc9, millel on pärgamendist kaaned. Sisuplokk on õmmeldud nahaga kaetud tugedele. Sisuplokk on õmmeldud kaante külge ühe pika õmblusega, mis jookseb ümber toe ja üle köite otsa. Kaantel on suuremahulised kaod klapi ja ülaseri murdeosas. Märgumise tagajärjena on tekkinud deformatsioonid. Köite ja

74. Köide 230.1.Bc9.

sisuploki vaheline side on hea. Tugimaterjaliks olev puit ja nahk on aga muutunud rabedaks. Sisuplokk on määrdunud ja esineb üksikuid rebendeid. Köide on huvitava konstruktsiooniga, kuna õhukese kolmepoognalise köite selg on liimistatud ning kasutatud on nahaga kaetud tugesid. Nii põhjalik köitmine on omane pigem paksematele köidetele.

3.3 Üleminekulised köited

Üleminekulised köited on jagatud nelja rühma, mis peamiselt erinevad üksteisest selle poolest, kuidas poognad on kokku õmmeldud. Sarnaseks teeb köited aga viis, kuidas sisuplokk on ühendatud kaantega.

1. rühma kuulub viis köidet, mis on õmmeldud nahast lõhestatud köitmetele. Kõigil köidetal on pärgamendist kaaned. Sisuplokkid on ühendatud kaantega köitmeotsi kaanest läbi põimides. Tulenevalt kasutatud materjalidest ja köitmisviisist on märgumiskahjustused nõrgestanud või isegi purustanud kaante ja sisuploki vahelise sideme. Näiteks on köitel 230.1.Af30 selja deformatsiooni tõttu köitmisrihmad paigast nihkunud.

75. Köide 230.1.Af30.

2. rühma kuulub kaks köidet, millel on pärgamendist kaaned ning ka poognad on köidetud pärgamentribadele, millega on kaante külge ühendatud ka sisuplokk. Köide 190.2.119 on määrdunud, esineb murdejooni, tagakaanes on auk ja klapist on pool puudu. Köite 191.1.30 kaaned on määrdunud, deformeerunud ning klapi murdejoonel on diagonaalne lõhe. Mõlemal köitel on aga tugev side sisuploki ja kaante vahel.

76. Köide 190.2.119.

3. rühmas on üks köide, 191.2.7, millel on pärgamendist kaaned ning mis on ühendatud sisuplokiga, kasutades kolme läbipõimitud pärgamentkõitme otsa ja kahte laia pärgamentriba. Erinevalt eelmise rühma köidetest on sisuplokk köidetud topelt pärgamentribadele ning ühe kõitme ots on jäetud pikem ja põimitud läbi poogna. Köite 191.2.7 kaantel on ülemises ääres selge piiriga märgumiskahjustused, sisuplokis on samas piirkonnas voolujooned. Kaasi ja sisuplokki ühendavad laiad pärgamentühendused on esikaane osas liimist lahti.

4. rühma kuulub kaks nahkkaantega köidet, 191.2.19 ja 230.1.Ad49. Köiteid ühendab see, et mõlemal juhul on sisuploki ja kaante ühendamiseks kõitmete otsad kinnitatud kaanenaha ja voodri vahele ning kõitmed on köiteseljal välja voolitud. Erinevuseks on aga see, et 191.2.19 poognad on köidetud nõõridele, 230.1.Ad49 aga paksudele lõhestatud naharibadele (II.77 ja 78).

77. Köide 230.1.Ad49.

78. Köide 191.2.19.

Köite 230.1.Ad49 kaantel on üksikud määrdunud ja kulunud alad, klapi ja selja murdekohal nahapinnas lõhed ning kihistumine. Pabervooder on köitel säilinud ainult tagakaanel. Kaante ja sisu vaheline seos on tugev. Sisuplokil on mõned üksikud deformatsioonid. Kolmanda poogna keskmine leht on keskelt parandatud ning köitesse uuesti köidetud. Parandamisest tulenevaid uusi pisteid on näha ka köiteseljal.

Köite 191.2.19 kaantel on tugev märgumiskahjustus, mistõttu on kaaned kokku tõmbunud ja jäigastunud. Puudub sulgemisrihm ning pannal on korrodeerunud. Sisuplokk on säilinud hästi, ilma suuremate kahjustusteta. Sisuploki ja kaante vaheline side on hea.

3.4 Selgelt määratlemata köited

Sellesse alapeatükki on koondatud köited, mille osas ei ole võimalik lõplikult määrata, millisesse eelnevatest alapeatükkidest nad kuuluda võiks. Ebamäärasuse peamiseks põhjuseks on ulatuslikud kahjustused ja/või ümberköitmine. Siia alajaotusesse kuulub üheksa köidet.

Köitel 230.1.Cm11 on säilinud ainult lõhestatud nahkköitmele õmmeldud sisuplokk. Sisuploki köitmete vahel on metalltraat, mis on aga ära paindunud ja selja nõgusaks muutnud ning osaliselt ka purunenud. Köitmisniit ei ole katkenud, kuid toe purunemise tõttu on ploki sidusus nõrk. Sisuploki eest ja tagant on lehti puudu. Säilinud esimestel ja viimastel lehtedel on ulatuslikud kaod. Lisaks on sisuplokil voolujooned.

79. Köide 230.1.Cm11.

Köiteid 230.1.Aa6b ja 230.1.Ac5 kirjeldasin pikemalt juba eelmises peatükis⁶ seoses E. Mosina poolt teostatud kaante vahetusega. Mõlema köite seisund on hea. Köite 230.1.Aa6b kaaned on natuke kulunud, servades esineb väikseid lõhesid, kadusid. Klapist on säilinud vaid ploki paksune osa. Kuna köide on ümber köidetud, on side kaante ja sisu vahel tugev. 1926. aastal tehtud restaureerimistööde käigus on parandatud kaanenahka uue nahaga, kleebitud uus pabervooder ning teostatud paberiparandusi esimeses ja viimases poognas.

Köite 230.1.Ac5 kaaned on kulunud, klapi ja selja murdejoonelt on nahapind kihistunud, tagakaane ülemises sisenurgas on 40mm lõhe. Köite rihma ei ole võimalik sulgeda, kuna pandlaga ühendatava rihma ots on puudu. 1926. aastal E. Mosina poolt läbi viidud restaureerimise käigus köideti köide ümber riidest köitmetele, lisati uued voodri- ja esilehed. Sisuploki osas teostati erinevas mahus paberiparandusi. Kaantele on tehtud nahaparandusi.

Väga eriskummaline on ka köide 230.1.Ad52(III), mis on robustselt ümber köidetud uute lederiinkaante vahele. Positiivne on aga see, et vana kaanenahk on alles hoitud. Kuna algseid kinnitusi pole säilinud, pole võimalik täpselt öelda, kuidas köide algselt tehtud oli. Seljal olevate aukude järgi võib oletada, et köitel oli kolm vertikaalset kinnitust kaanel.

Säilinud originaalkaanenahal on hulgaliselt putukasööme jälgi, ulatuslik kadu klapi osas, puudu on ka kõik kinnitus- ja tugirihmad. Köite sisuplokk on täismahus, iga lehekülg eraldi, liimitud kahe kondensaatorpaberi vahele. Originaalpaberil on ulatuslikud kaod ja hallituskahjustused. Liimitud kondensaatorpaber on kohati hakanud paberi küljest lahti tulema. Konserveerimistööd on teostatud Saksamaal.

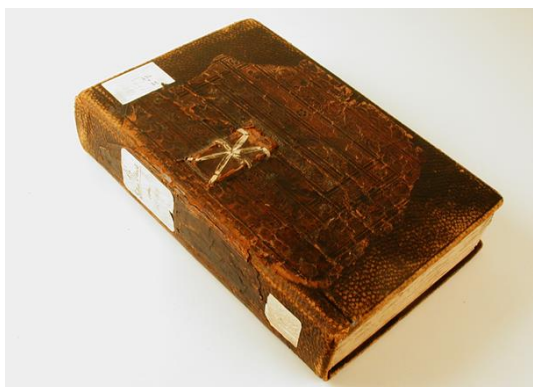

80. Köide 230.1.52(III).

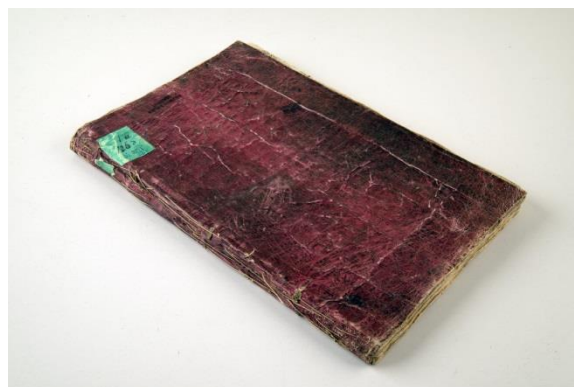
⁶ Pikem kirjeldus lk. 28.

Sarnases seisundis on ka säilikute paar 230.1.BE3 ja 230.1.Ad30. Sisuplokk on köidetud eraldi kõvakaaneliseks köiteks 230.1.Ad30 ning pärgamentkaaned on võetud arvele eraldi säilikuna 230.1.BE3. Originaalpärgamentkaaned on kulunud, plekilised, esineb voolujooni ja putukasööme jälgi. Närilisesöömest on tingitud ulatuslik kadu kaante alumises ääres. Pärgamentkaaned on kuivpuhastatud 2013. aastal. Uute kaante vahel oleva sisuploki ja kaante vaheline side on tugev. Kaane voodriks ja eeslehtedeks on kasutatud sama köite lõpust tühje lehti. Lehtede üldmulje on puhas. Köite lõikel on näha närilise söömejälgi.

Köide 236.1.29 on ümber köidetud kõvakaaneliseks köiteks. Originaalkaanelise nahk on aga meisterlikult kleebitud uue kaanenaha peale. Köiteseljal originaalnahas olevate aukude järgi võiks oletada, et tegemist on olnud kolmes jaos, kolmekaupaga asetsevate vertikaalsete kinnitustega. Köite üldmulje on puhas, esineb üksikuid plekke ja viimastel lehekülgedel voolujooni. Köitel on lisaks uutele kaantel ka uued esi- ja tagalehed ning kaanevooder. Sisuplokis on esimestel lehtedel teostatud paberipa randusi.

81. Köide 236.1.29.

82. Köide 230.1.Aa116d

Ümber köidetud on ka köide 230.1.Aa116d. Praegu on poognad otse õmmeldud kaane külge. Kaanenahal olevate jälgede järgi võiks oletada, et eelnevalt oli sisuplokk köidetud läbi kaane murdejoonel olevate lõigete. Köite kaaned on tugevalt kulunud, määrdunud ja kortsunud. Side kaante ja sisuploki vahel on pisut kaootiline, aga tugev. Kaaned ja praegune sisuplokk ei pruugi üldse kokku kuuluda, kuna sisu pärineb 18. sajandi algusest, aga sellist kaanenahka on esinenud ainult varasematel köidetel kuni 16. sajandini.

IV JÄRELDUSED

Köidete vaatlemise käigus pöörasin enam tähelepanu kahele teemale: esiteks köidete konstruktsioonidele ja erinevatele detailidele ning teiseks nende säilimisele, proovides tähele panna erinevaid säilimist mõjutavaid tegureid. Järgnevas kahes alapeatükis on kokku võetud uurimise käigus tekkinud tähelepanekud ning järeldused.

4.1 Klappköidetele iseloomulikud detailid

Kuna töö põhiosa keskendub köitekonstruktsioonidele, siis käsitlen teisi köite detaile lühidalt. Kaante järgi saab uuritud klappköited jagada esmalt kaheks: pärgamentkaantega köited ja nahast kaantega köited. Esines üks erand – köide 230.1.Ac49, mille kaaned on tehtud liimiriidest. Pärgamentkaaned ei ole üldjuhul kaunistatud, kuid on kaks erandlikku köidet, kus kaaned on tervikuna üle värvitud, säilik nr 191.2.16 ja 191.1.11(2). Sagedasteks on köited kus kaanele on kritseldatud peremärk või mõni muu kirjutis. Kaunistamise suhtes on ainult üks erand, köide – 230.1.Aga5, kus pärgamentkaanelise köite esi- ja tagakaanele on suurelt maalitud värvilised initsiaalid, mis arvatavasti kuuluvad tellijale (*Il.83*). Suur osa pärgamentkaasi on fragmendid vanadest pärgamentsetest käsikirjalistest raamatutest.

83. Köide 230.1.Aga5.

Nahkkaantega klappköited on kaunistatud sarnaselt kõvakaanelistele köidetele kasutades pimetrükktehnikat, kus jäljendi tekitavad trükivormi kõrgemad osad.⁷ Ka kasutuses olnud motiivid on väga sarnased või isegi samad kõvakaanelistega: enamasti jooneraud ning

⁷ <http://www.nummi.pri.ee/villub/teooria/nahatehnikad/nahatehnikad.htm>

figuraalsed ja taimemotiividega üksik- ja rulltemplid. Samasugused templid esinevad pika aja vältel. Sarnaselt pärgamentkaanelistele köidetele esineb ka nahkkaaneliste köidete hulgas peremärkidega või täiesti dekoorita köiteid.

Kaunistuseteta köidetele lisavad tihti aga karakterit erinevad klappid, rihmad või pandlad. Klappid jagasin köiteid uurides kolme rühma: vabakujuga (Il.83), sirgeteks (Il.84) ja ümbriklõikelisteks (Il. 84). vabakujuga klapp, mida esines harva, tähendab seda, et naha või pärgamendi serva pole lõigatud ja on jäetud loomulik serv. Sirgeks nimetasin aga need klappid, mille serv on lõigatud või volditud köiteservaga risti. Sirge klapp on uuritud köidete seas kõige sagedamini esinev klappikuju. Kolmandaks on aga ümbriklõikeline klapp, mille alla kuuluvad kõik klappid, mille nurgad on ära lõigatud või volditud. Nii nagu ümbrikutel, võivad klappil maha olla lõigatud ainult väikesed nurgad või on klapp lõigatud kolmnurgakujuliseks. Ka seda võtet on uuritud köidete juures laialt kasutatud.

83. Köide 190.2.642.

84. Köide 230.1.Af3.

84. Köide 191.2.1.

Oluliseks osaks klappköidete juures on ka köidet sulgevad rihmad ja pandlad. Kõige lihtsamaks sulguriks on uuritud köidete puhul ümber köite mähitav peenike pael (Il. 86), mis kinnitub klapi külge. Pael võib olla tehtud paljudest erinevatest materjalidest – levinumad on nahk ja pärgament, kuid esineb ka nõör- ja paelpunutisi. Pael on klapi külge enamasti punutud, vahel on lisatud ka mõned pisted. Kirjeldatud peenikest mähitavat paela on pigem kasutatud väiksemate, õhemate köidete puhul, millel on pärgamendist kaaned. Teiseks väga levinud köite sulguriks TLA klappköidete hulgas on lai rihm ja metallpannal (Il.87). Rihm võib olla ühes tükis ning olla ümber terve köite. Teise variandina võib rihm olla kahes osas nii, et rihma ots on kinnitatud klapi külge ja pannal teise naharibaga esikaane külge. Mõlemal juhul on rihmade kaane külge kinnitamiseks kasutatud pärgamendi- või naharibaga tehtud

86. Köie 230.1.Af13.

87. Köide 191.2.5.

88. 230.1.Af36.

ehispisteid. Pandlad on enamasti metallist ja vahel kaunistatud sisselõigetega. Kaks eelmist köite sulgemise viisi olid uuritud köidete seas tihti esinevad võtted. Olid ka mõned harvem esinenud viisid, mida tahaksin eraldi välja tuua. Näiteks oli kolmel köitel, 191.2.16, 230.1.Af36 ja 191.2.1 metallist haagid. Neist kõige väljapaistvam on köite 230.1.Af36 oma, mis on kaunistatud detailirohke mustriaga (II.88). Köite 230.1.Ad57 puhul on sulgemisnõör ümber köite mässimise asemel mässitud hoopis köiteseljale kinnitatatud metallraha külge (II.89).

98. köide 230.1.Ad57.

4.2 Klappköidete säilimist mõjutavad tegurid

Käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks oli leida kindlaid kahjustusi, mis oleksid omased ainult klappköidetele, kuid tuleb tõdeda, et peamiseks ühiseks kahjustuste tekitajateks on siiski säilitamisel alati probleemiks olevad niiskus ja märgumine, mille tulemusena tekivad hallituskahjustused ja deformatsioonid (II.90).

90. Köide 230.1.Af6.

91. Köide 230.1.Ad24.

Nende probleemide kõrval koorusid välja ka mõned teised ühised jooned. Köidete säilimise osas kerkis esile ka see, et ei olegi nii oluline, milline täpne konstruktsioon on. Pigem on oluline see, milliseid materjale on selle loomiseks kasutatud ja kuidas erinevad materjalid kokku sobivad. Näiteks puittugede kasutamine sisuploki ja kaante vahel, olenemata sellest, kas on ühe- või kaheastmeline köide, on soodne pinnas mitmete kahjustuste tekkeks. Puit on tugev materjal, mis kaanenahaga otseses kontaktis olles võib tekitada sellese rebendi. Sellised

kulumisjäljed on näiteks köitel 230.1.Ad24 (II.91). Lisaks pikapeale puit kuivab kokku ning võib oma õigelt kohalt minema libiseda ning köide kaotab oma vormi. Kuna puit ei ole painduv materjal, siis köidet avades ja sulgedes on ka suur risk, et puidust tugi kaante ja poognate vahel puruneb. Parema tulemuse saab, kui kasutada puidu asemel nahast tugesid kaanenaha ja poognate vahel, kuid naha kasutamisel suureneb jälle konstruktsiooni tundlikus märgumise suhtes.

Positiivse näitena materjalide kokkusobivuse osas saab tuua üheastmelised pärgamentkaantega köited, millel on kinnituspisted tehtud läbi paksust nahast toe, mis on köiteseljal. Täpselt sama materjali kasutust esines nii pärgamentkinnitustega köidetel, näiteks köide 230.1.Af3, kui ka otse kaane külge õmmeldud poognatega köidetel, näiteks köide 190.2.76. Enamike selliste konstruktsioonilahendustega köidete vorm on säilinud hästi. Ei ole tekkinud seljadesformatsioone ega konstruktsiooni purunemist. On aga üks erand, köide 230.1.Af4, kus on kasutatud samasid materjale ning poognate ja kaante ühendamise lahendust, aga köiteseljal olevad paksust nahast toed ulatavad ka kaane peale, kus need on kinnitatud ehispistetega. Selle tulemusena on raskendatud köite avamine, kuna toena kasutatud nahk on aja jooksul jäigastunud.

Oluline tähelepanek konstruktsioonide osas on aga see, et mida lihtsam on konstruktsioon, seda vastupidavam see on ning seda isegi suuremate ja paksemate köidete puhul, nagu näiteks köide 230.1.Af8 ja 230.1.Ad15. Viimane on küll rae arveraamat, mille hoiustamisele oluliselt rohkem tähelepanu pöördati.

Kaheastmeliste köidete puhul on oluline välja tuua, et eraldi köidetud sisuplokkid on säilinud hästi ja tihedana, kuna köitmiseks on kasutatud juba kõvakaanelisele köitele sarnaseid võtteid. Kuid ka nende sisuplokkide kõige suuremaks probleemiks on märgumine, sest poognad on tihti köidetud veetundlikele materjalidele, nagu pärgament või nahk. Märgumiskahjustuse tagajärjel võib sisuplokk deformeeruda ning nõrgestada või purustada kogu köite konstruktsiooni (II.92).

92. Köide 230.1.Af39.

Klappköidete juures on oluliseks osaks eelmises alapeatükis kirjeldatud klappid ja köite sulgurid, mis on aga tihti säilinud vaid osaliselt või täielikult hävinenud. Klappide ja sulgurite kadu on suur, kuna tegemist on köitest eenduvate liigutatavate detailidega, mille rebenemise oht on teistest köite osadest seetõttu suurem (II.93). Samas on aga klapp ja võimalus seda sulgeda just see, mis kaitseb köidet välismõjude eest ning tihedalt suletud sulgurrihm toestab ka köidet tervikuna. Restaureerimise osas on klapi või sulgurrihma taastamine ja/või parandamine üks lihtsamaid mooduseid köite säilimisele kaasa aitamisel, sattumata autentsuse probleemi ette, kuna neid parandusi on võimalik teha ilma köite konstruktsiooni lahti võtmata.

93. Köide 230.1.Ad66.

Klappköidete restaureerimisel üheks suuremaks küsimuseks ongi kas võtta köide parandamiseks lahti või mitte. Probleem tuleb sellest, et enamusel juhtudel tuleb siis lahti võtta ka kinnituspisted köiteseljal. Kinnitused on aga ühed olulisemad detailid, mis annavad klappköitele talle omase välimuse. Kaasi ja poognaid ühendavaid kinnitusi on aga raske lahti saada ja veel keerulisem on neid täpselt samamoodi pärast parandustöid tagasi ühendada, kuna kinnitustele tekkinud kulumisjäljed võivad jääda vale koha peale ning kinnituspiste pind jääb tulemusena ebaühtlane. Uuesti köitmisel on keeruline ka saavutada sama plokutihedust, mis aastasadade jooksul vajumisega on tekkinud. Kahjuks on aga paljudel sisuplokkidel ulatuslikd hallituskahjustused ning paber vajab parandamist. Iga köite olukorda tuleb käsitleda eraldi ning otsustada, mis on iga individuaalse objekti juures kõige olulisem. Kas köitesse kirja pandud sisu omab olulisemat väärtust kui köite füüsiline kehand. Klappköidete puhul, kui konstruktsioon on terve, tuleks võimalusel teha parandusi kaasi ja sisuplokki üksteisest lahti võtmata, et säiliks köite autentsus. Uuritud köidete seas oli mitmeid restaureeritud köiteid, mis olid algupäraseid võtteid kasutades uuesti köidetud. Enamusel neist esinesid eespool nimetatud probleemid. Näiteks köitel 230.1.Af18 on kõik vanad kinnitsribad uuesti põimitud ning kinnituste pind on selle tulemusena ebaühtlane. Lisaks on uuesti tehtud ka dekoorpisted köiteseljal. Pisete peal on selgelt näha vanad asendi jäljed. Restaureeritud köide näeb välja ilus ja korrektne aga sellel puudub autentsus ja salapära. Oluline oleks mainida, et selle köite restaureerimine toimus umbes 30 aastat tagasi, nii et paar sada veel ja siis on jälle vana ja salapärane.

94. Köide 230.1.Af18.

KOKKUVÕTE

Töö põhiosa moodustav köidete kirjeldamine oli väga pikk protsess, mille tulemusena kirjeldati 165 Tallinna Linnaarhiivi kogudesse kuuluvat klappköidet.

Kirjeldatud köited on väga mitmekesised, kuid neid on siiski selgete tunnuste alusel võimalik gruppidesse jagada, mis kinnitab väidet, et klappköite näol on tegemist kindla köitmisviisiga. Kirjeldamise käigus joonistusi välja mitmed köidete valmistamise võtted mis kordusid erinevatel köidetel. Sama oli ka dekoreerimise ja tugisüsteemide osas.

Klappköidete uurimine oli huvitav võimaluse töötada vanade ja väärtuslike köidetega, mis peegeldasid endas mitmeid erinevaid aja jälgi. Mulle kui konservaatorile andis Tallinna Linnaarhiivi köidetega töötamine võimaluse näha kuidas erinevad materjalid ajale on vastu pidanud. Kuna töö keskendub klappköidete konstruktsioonidele oli eesmärgiks leida klappköidetele omaseid kahjustusi. Lõpuks tuli aga ikkagi tõdeda, et köidete suurimaks vaenlaseks on märgumine ning enamuse köidetega seotud probleemid johtuvad sellest.

Köidete kohta kogutud teabe maht on suur ning tehtud järeldused hõlmavad väikest osa sellest, seega võiks kogutud materjal olla aluseks veel põhjalikumaks teema edasi arenduseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Jane Greenfield. ABC of bookbinding: a unique glossary with over 700 illustrations for collectors and librarians. New Castle: Plough Press, 2002

Agnes Scholla. Early western limp bindings. Care and conservation of manuscripts. 7: proceedings of the seventh international seminar held at the Royal Library, Copenhagen 18th-19th April 2002. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2003

John Szirmai. The archaeology of medieval bookbinding. Aldershot: Ashgate, 1999

Monica Langwe. Limp bindings from the Vatican Library. Sweden: Langwe, 2013

Eesti Ensüklopeedia 8. Tallinn: Eesti Ensüklopeedia kirjastus, 1995.

Holly Robertson. „The Preservation Project at the Archives of Vilassar de Dalt and an Exploration of the Non-adhesive Limp Vellum Structures in the Collection“
<http://cool.conservation-us.org/anagpic/2005pdf/Robertson.pdf> (Vaadatud: 09.2014)

Nahkehistööde tehnikad ja kaunistusvõtted.

<http://www.nummi.pri.ee/villub/teooria/nahatehnikad/nahatehnikad.htm> (Vaadatud 3.04.2015)

SUMMARY

Study of Limp Bindings of Tallinn City Archive

Grete Ots

The study of limp binding of Tallinn City Archives is a further development of my Bachelor thesis which was about the history and structural features of limp binding and also included practical restoration of a one limp binding from Tallinn City Archive collection. The aim of the master thesis was to locate as many limp bindings as possible from Tallinn City Archives collection and collect knowledge about the bindings structural features and condition.

First part of the thesis gives an over view of the process of conducting the study. The hardest part of the process was to find right binding from the archive storage facilities. There were two main ways how to do that. First was to check the digital database of the archive. Second and the main way how I did it was to check through the boxes. After finding the right bindings they were all described by following specially made form, which also included a drawing of a binding structure. Additionally photos were made of all the bindings. Both, the filled out forms and photos are presented at the Lisa 2. Next three parts of the study will analyse the material written down in the forms.

The second part of the thesis gathers all the information what was collected about different limp binding structure possibilities. Bindings are divided up into different based how they are made and which material are used. All the descriptions are illustrated with binding structure drawings mentioned earlier.

Third part focuses on analyzing the present condition of the bindings. Describing different damages made to the covers, binding structures and blocks of the books. The order of describing of the binding follow the same order as in previous chapter. Books had very many different kind of damages. However, the main cause of damage is moisture, leading to the deformation of the bindings and mold damages.

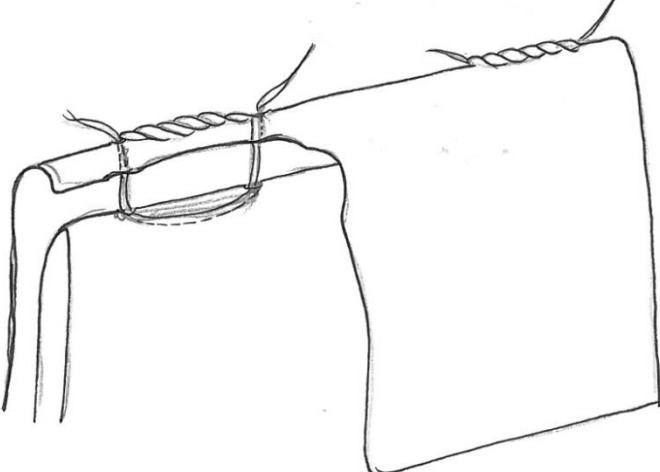
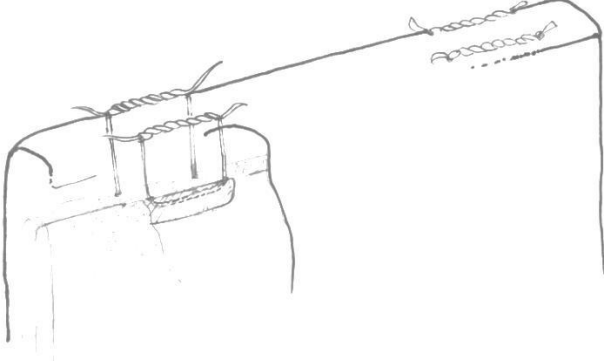
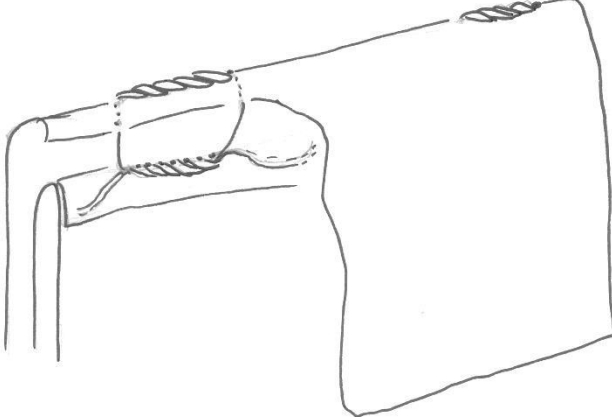
Forth part of the thesis brings out the most important observation made trough the period of working with the binding. First part focuses on the characteristic details of the limp binding. For example front flaps, thongs, hooks and belts. In the second part of this chapter is an illustrated summary of different damages.

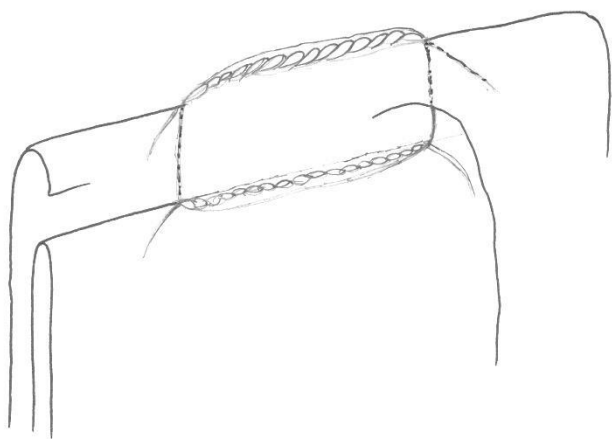
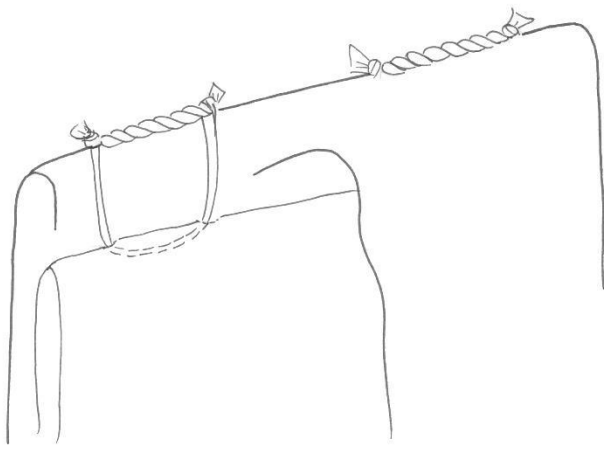
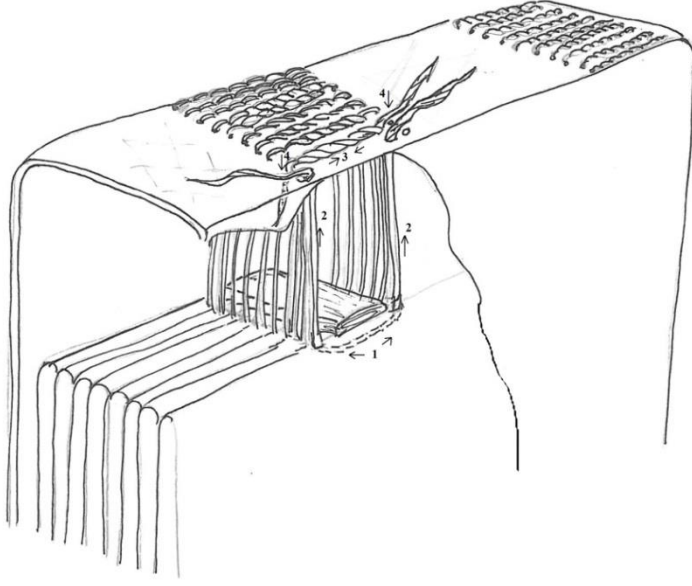
As a result the Study of Limp Bindings of Tallinn City Archive shows that limp bindings are very interesting group of binding, which have strong characteristics only inherent to the limp binding.

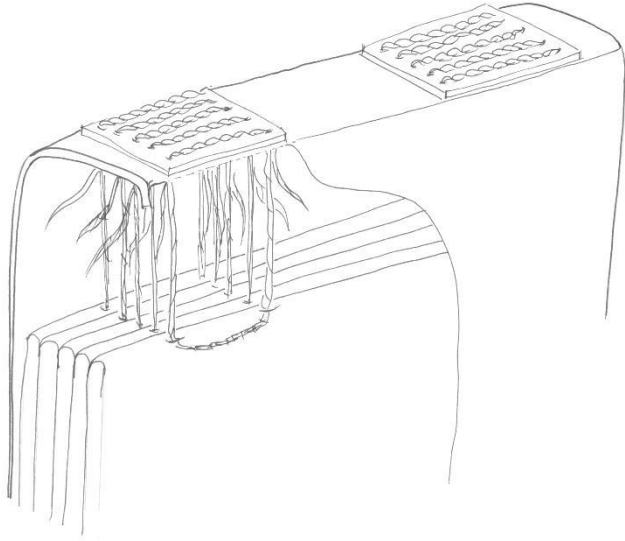
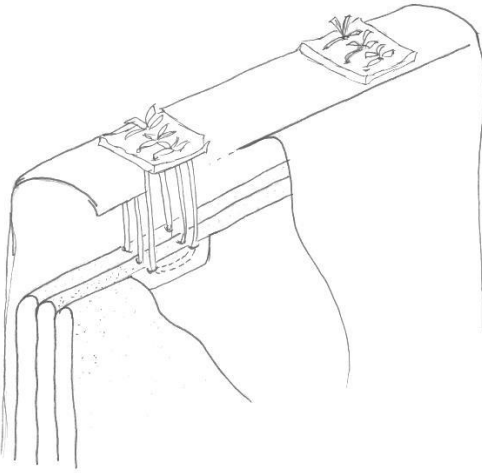
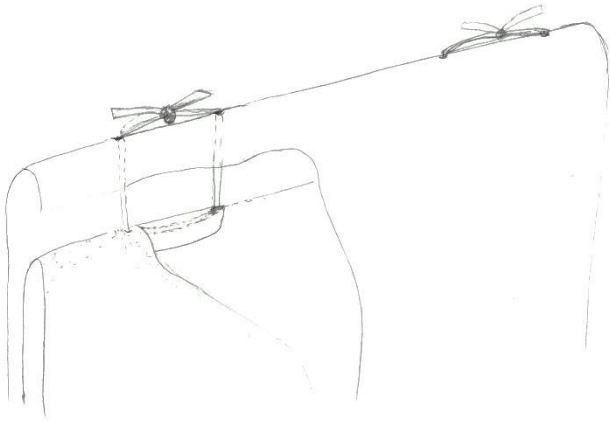
LISA 1

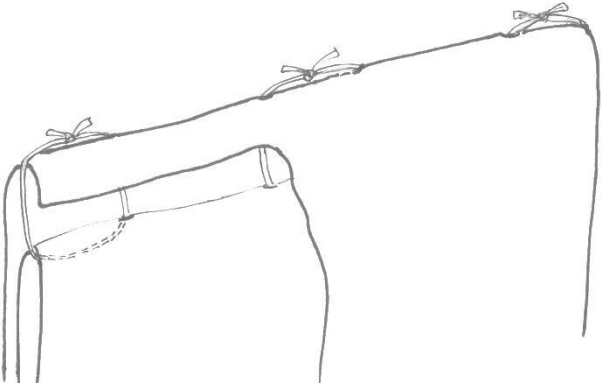
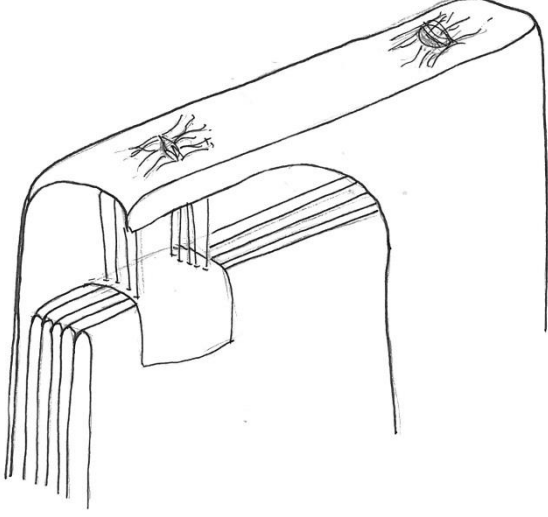
Üheastmelised köited

Kinnitustega

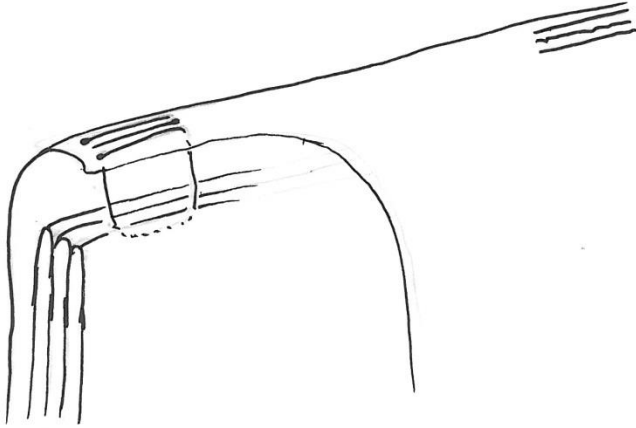
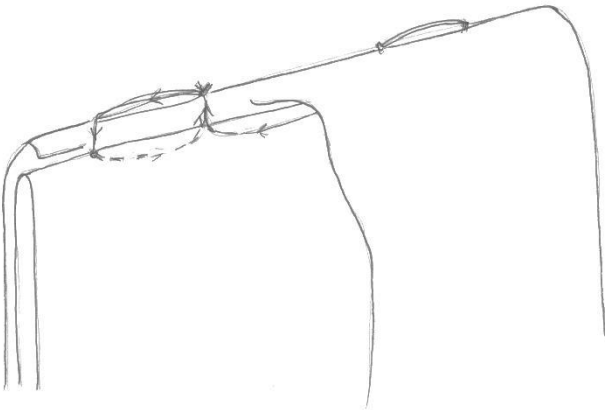
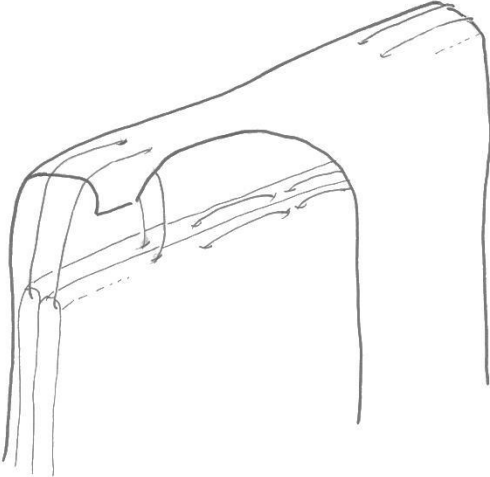
	<p style="text-align: center;">1. rühm</p> <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;">190.2.473</td> <td style="width: 50%;">230.Ac1-1</td> </tr> <tr> <td>190.2.121</td> <td>230.1.Ac2a;</td> </tr> <tr> <td>190.2.680;</td> <td>230.1.Ac41a</td> </tr> <tr> <td>190.2.668</td> <td>230.1.Af28;;</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad28;</td> <td>230.1.Af5</td> </tr> <tr> <td>191.1.11(II);</td> <td></td> </tr> <tr> <td>190.2.650;</td> <td></td> </tr> </table> <p>I astmeline: kinnitusriba otsad on poogna keskelt seljale viidud ning seal kokku põimitud.</p>	190.2.473	230.Ac1-1	190.2.121	230.1.Ac2a;	190.2.680;	230.1.Ac41a	190.2.668	230.1.Af28;;	230.1.Ad28;	230.1.Af5	191.1.11(II);		190.2.650;	
190.2.473	230.Ac1-1														
190.2.121	230.1.Ac2a;														
190.2.680;	230.1.Ac41a														
190.2.668	230.1.Af28;;														
230.1.Ad28;	230.1.Af5														
191.1.11(II);															
190.2.650;															
	<p style="text-align: center;">2. rühm</p> <p style="text-align: center;">190.2.511 230.1.Ad15 230.1.Aa1</p> <p>I astmeline: Poognate ja kaane ühendamiseks on poogna keskelt kinnitused viidud seljale ja seal kokku põimitud. Poogna keskel sees toed.</p>														
	<p style="text-align: center;">3.rühm</p> <p style="text-align: center;">230.1.Aa123 190.2.549 190.2.24 191.1.11 (I) 190.1.Ac1 192.2.642</p> <p>I astmeline: Poognate ja sisu ühendamiseks viiakse poogna seest kinnitused seljale kus need kokku põimitakse ja seejärel samade aukude kaudu kaane ja poognavahele tuuakse ja uuesti kokku põimitakse.</p>														

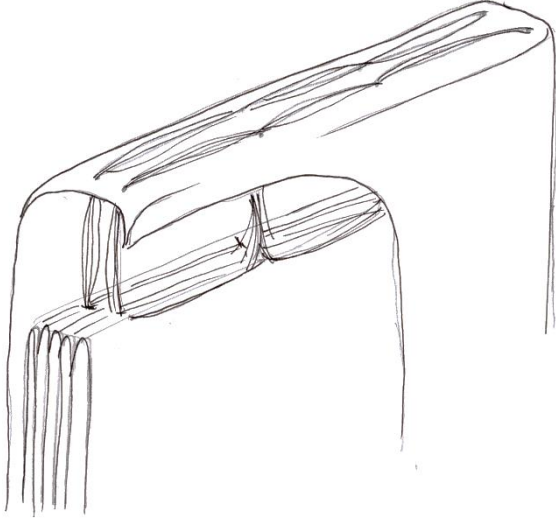
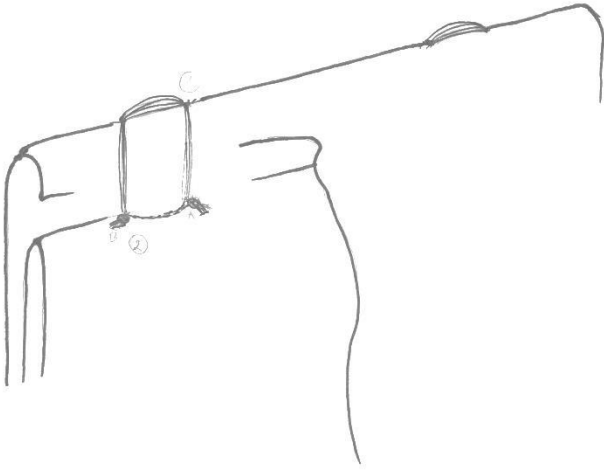
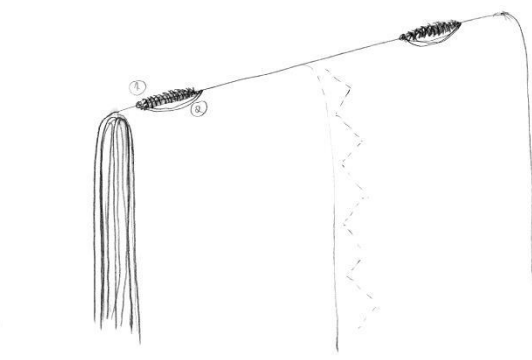
	4.rühm	
	230.1. Ac12a	
	<p>I astmeline: pärgament ribadega topelt kinnitus: ühe ribaga on alustatud kinnitamist poogna seest, põimides need kokku köite seljal ja siis tuues otsad tagasi poogna keskele. Teise ribaga on tehtud vastupidi: alustatud köite seljalt ja põimitud otsad kokku poogna keskel.</p>	
	5.rühm.	
	230.1.Af9 230.1.Af11	
	<p>I astmeine: poogen on kinnitatud otse kaanenaha külge. Poogna keskelt viiakse kinnituse otsad köite seljale kus need omavahel kokku põimitakse. Riba otstesse on tehtud sõlmed.</p>	
	6.rühm	
	191.2.20 191.2.3 230.1.Ad24 230.1.Af16; 230.1.Af18	230.1.Af25; 230.1.Af18 230.1.Af21; 230.1.Af23 230.1.Af24
	<p>I astmeline: Kõik poognad on ühe kaupa pärgament kinnitustega ühendatud kaane külge. Kinnitused tuuakse köite keskelt seljale kus otsad kokku põimitakse. Kõitmis kohtades poognate ja kaane vahel puidust/nahast toed.</p>	

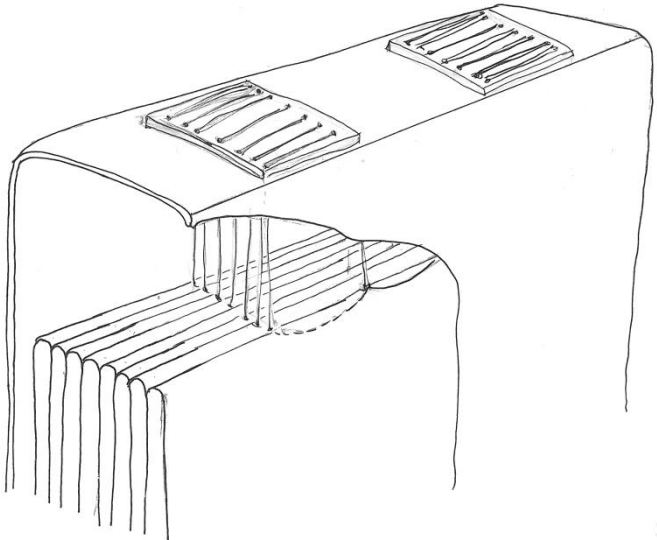
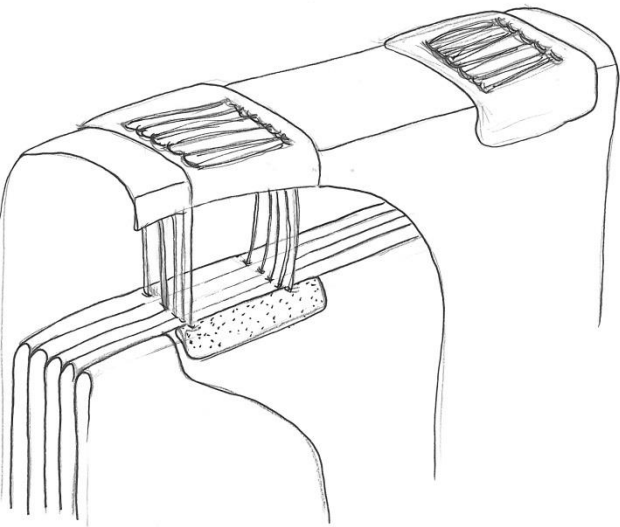
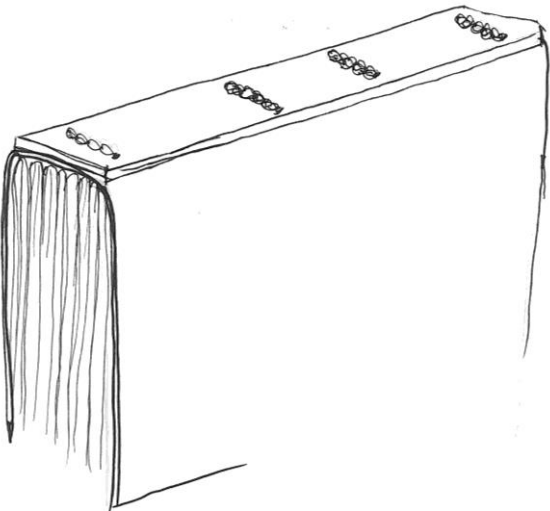
	7.rühm	
	230.1.Af4 230.1.Af3;; 230.1.Af6; 230.1.Af13; 230.1.Af12; 230.1.Af8;	230.1.Ad7; 230.1.Ad26; 230.1.Ad27; 230.1.Ad31; 230.1.Ad36; 230.1.Ad29
	8.rühm	
	191.2.1 191.2.16 230.1.Cm6 230.1.Ad8	
	9.rühm	
	190.2.554 230.Bh35II 230.1.Ad22 230.1.Aa6a 190.2.555	
I astmeline: Poognate ja kaante ühendamiseks on poogna keskelt toodud kinnitus läbi aukude köite seljale kus kinnituste on otsad kokku sõlmitud.		

	10.rühm
	190.2.70
	<p>I astmeline: Sisu ja kaante ühendamiseks on pärgament riba viidud poogna keskelt seljale ja seal on otsad kokku seotu. Jaluses ja päises on kinnitus viidud ühes osas üle äära seljale.</p>
	11.rühm
	230.1.Ad48
	<p>I astmeline: segiläbi pistetega õmmeldud ja punutud kaaned ja sisu kokku.</p>

Õmblustega

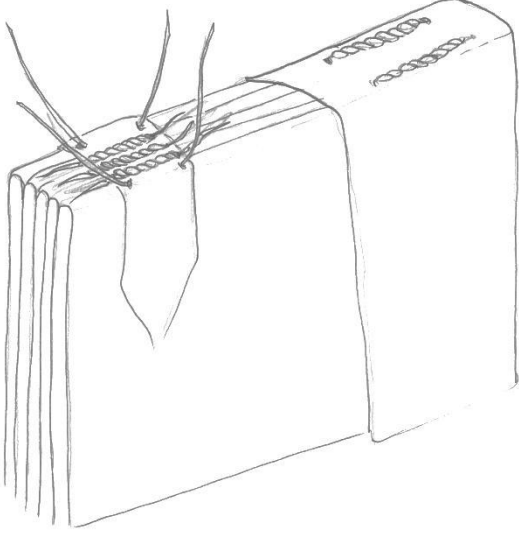
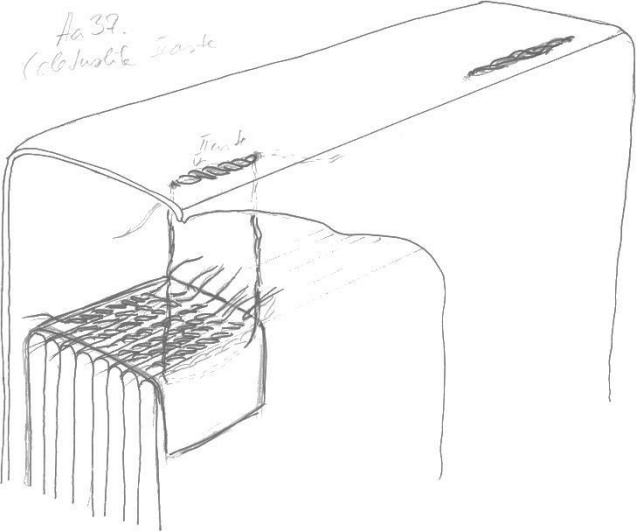
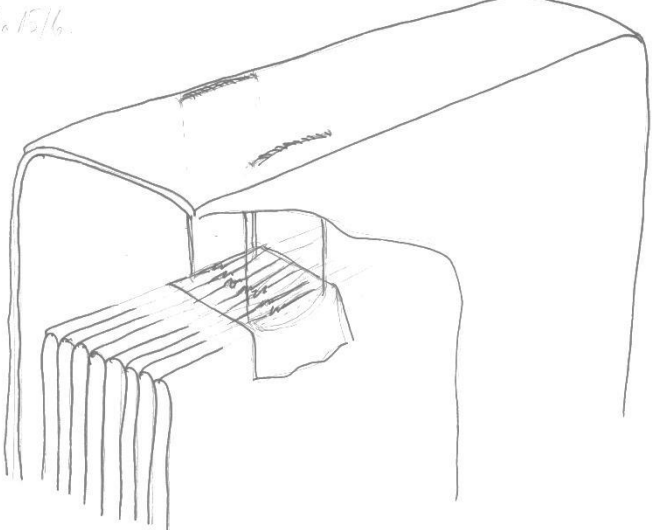
	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 255 1457 297">1. rühm</td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 297 1457 450"> 230.1.Aa13 230.1.Ad39 230.1.Af1 230.1.Ae7 </td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 450 1457 831"> I astmelne: poognad on õmmeldud otse kaante külge. Kaks sõltumatut köitekohta </td> </tr> </table>	1. rühm		230.1.Aa13 230.1.Ad39 230.1.Af1 230.1.Ae7		I astmelne: poognad on õmmeldud otse kaante külge. Kaks sõltumatut köitekohta	
1. rühm							
230.1.Aa13 230.1.Ad39 230.1.Af1 230.1.Ae7							
I astmelne: poognad on õmmeldud otse kaante külge. Kaks sõltumatut köitekohta							
	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 831 1457 873">2.rühm</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1031 873 1262 1128"> 190.2.664 191.2.21 230.1.Aa155 230.1.Af33 230.1.Af29 230.1.Af56 </td> <td data-bbox="1262 873 1457 1128"> 230.1.Ac17 230.1.Ac12d 230.1.Ae5 230.1.Ad62 </td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 1128 1457 1395"> I astmeline: Pika pistega on poognad õmmeldud otse kaanenaha külge. Kinnitused jaluses ja päises </td> </tr> </table>	2.rühm		190.2.664 191.2.21 230.1.Aa155 230.1.Af33 230.1.Af29 230.1.Af56	230.1.Ac17 230.1.Ac12d 230.1.Ae5 230.1.Ad62	I astmeline: Pika pistega on poognad õmmeldud otse kaanenaha külge. Kinnitused jaluses ja päises	
2.rühm							
190.2.664 191.2.21 230.1.Aa155 230.1.Af33 230.1.Af29 230.1.Af56	230.1.Ac17 230.1.Ac12d 230.1.Ae5 230.1.Ad62						
I astmeline: Pika pistega on poognad õmmeldud otse kaanenaha külge. Kinnitused jaluses ja päises							
	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 1395 1457 1438">3.rühm</td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 1438 1457 1547">230.1.Be5</td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="1031 1547 1457 2022"> I astmeline: poognad on üleotsa õmblusega õmmeldud otse kaane külge. </td> </tr> </table>	3.rühm		230.1.Be5		I astmeline: poognad on üleotsa õmblusega õmmeldud otse kaane külge.	
3.rühm							
230.1.Be5							
I astmeline: poognad on üleotsa õmblusega õmmeldud otse kaane külge.							

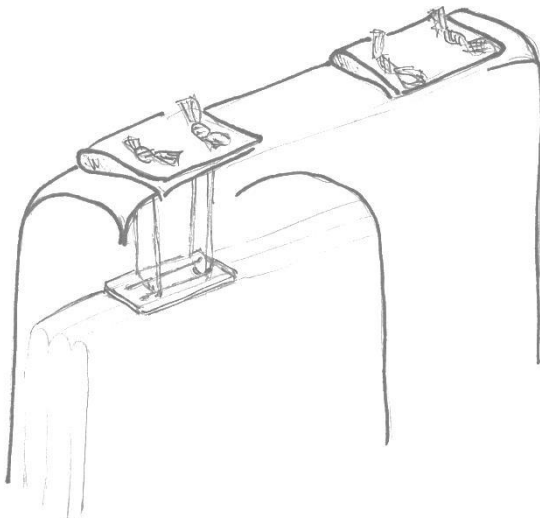
	<p>4.rühm</p> <p>230.1.Ac49 190.2.371 230.1.Ad60 230.1.Ah4 230.1.Af49 190.2.665 192.2.165</p>
	<p>I astmeline: Poognad on otse õmmeldud pika pistega kaane külge.</p>
	<p>5.rühm</p> <p>190.2.281 190.2.474;</p>
	<p>I astmeline: Poognad ja kaaned on ühendatud eraldiseisvate topelt pistetega. Õmbluse alguses ja lõpus on tehtud sõlmed, mis jäävad poogna keskele.</p>
 <p>① 7 kinnitus ② 11 kinnitus</p>	<p>6.rühm</p> <p>230.1.Ad44</p>
	<p>I astmeline: Poognad on otse õmmeldud kaante külge. (Kaks poognat erineva kinnitusega) Kolmas poogen vahel lahtiselt</p>

	7.rühm
	230.1.Af2 190.2.76 230.1.Ad4 230.1.Ad6
	8.rühm
	31.1.216 230.1.Ae6
	9.rühm
	230.1.Ad18 230.1.Aa4 191.2.2 191.2.4 87.1.20
	I astmeline: Poognad on õmmeldud pika pistega otse kaane külge moodustades köite seljale ahelpistete read. Õmblus on tehtud läbi tugimaterjali, mis on köite seljal.

Kaheastmelised köited

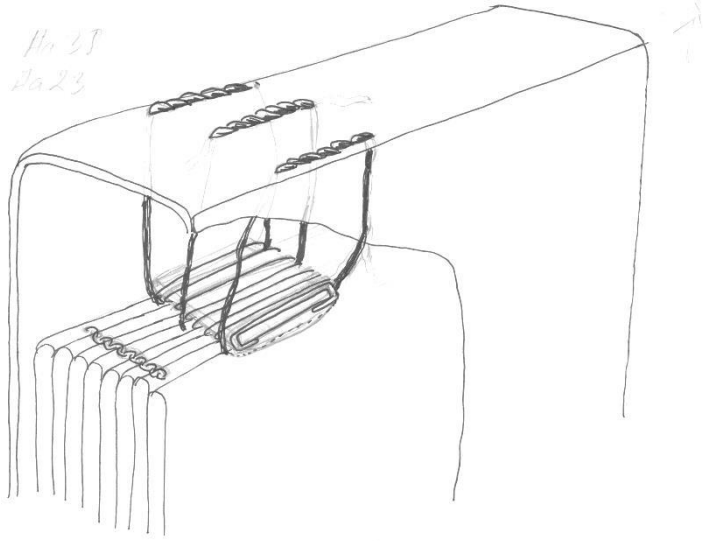
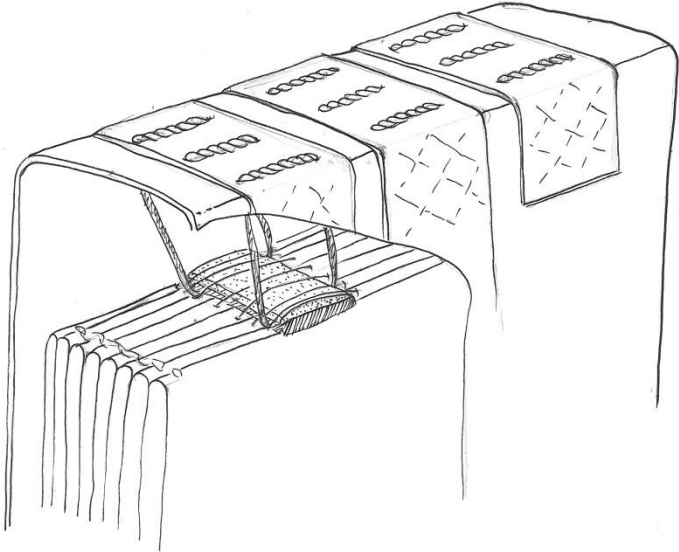
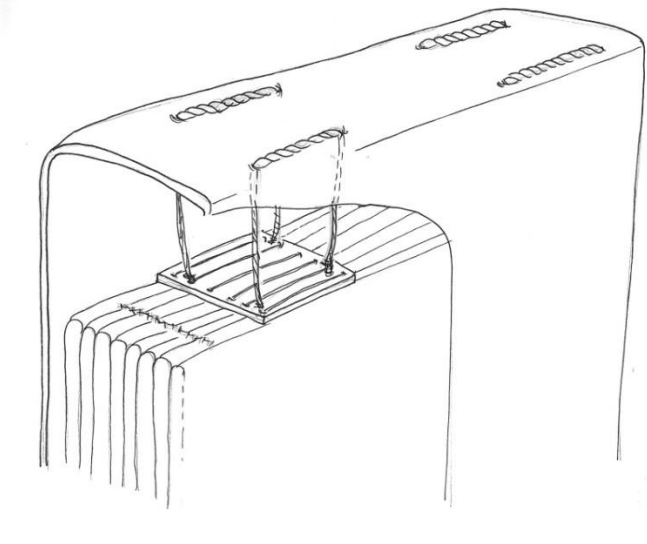
Kinnitus+kinnitus

	<p>1. rühm 230.1.Cm19 230.1.Bd1a</p> <p>II astmeline: 1) Keskmised poognad on pärgament kinnitustega põimitud laiade pärgament ribade peal alustades poognakeskelt. 2) Esimene ja viimane poogen on ühendatud laiade pärgament ribadepeale ja ka otse kaantekülge. Seljal kokku sõlmitud ning otsad kaane alla tagasi toodud.</p>
<p>Aa 37. Coblesbale Saate</p> 	<p>2.rühm 230.1.Aa37</p> <p>II astmeline: 1) Poognad on ühendatud pärgament kinnitustega kahe laia pärgament riba külge. 2) Sisu on ühendatud kaantega pärgament kinnituste abil. Mis läbivad esimest poogent.</p>
<p>Aa 15/6.</p> 	<p>3.rühm 230.1.Aa15b</p> <p>II astmeline: 1) Poognad on niidiga sõlmitud laiade pärgament ribade külge. 2) Sisu on ühendatud kaantega viies pärgament kinnitused läbi esimese ja viimase poogna köite seljale.</p>

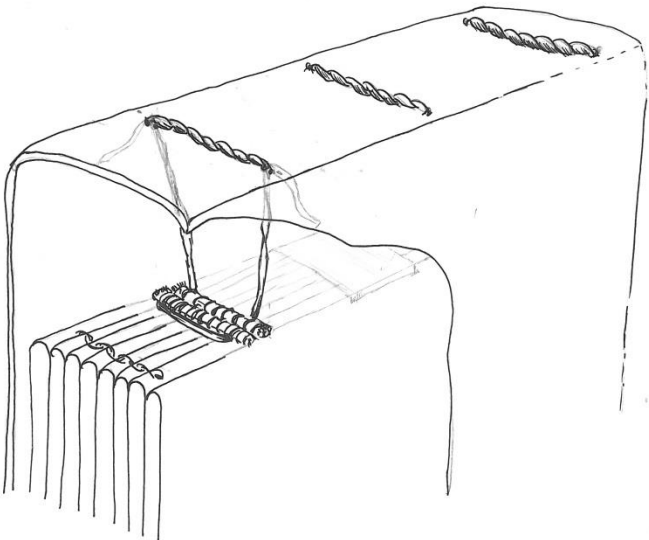
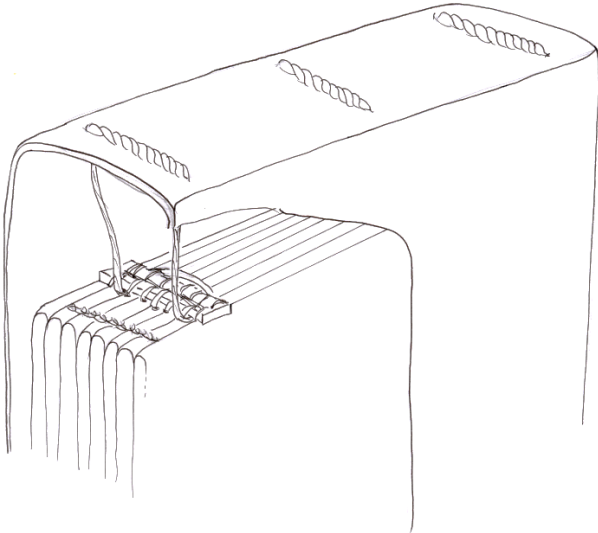
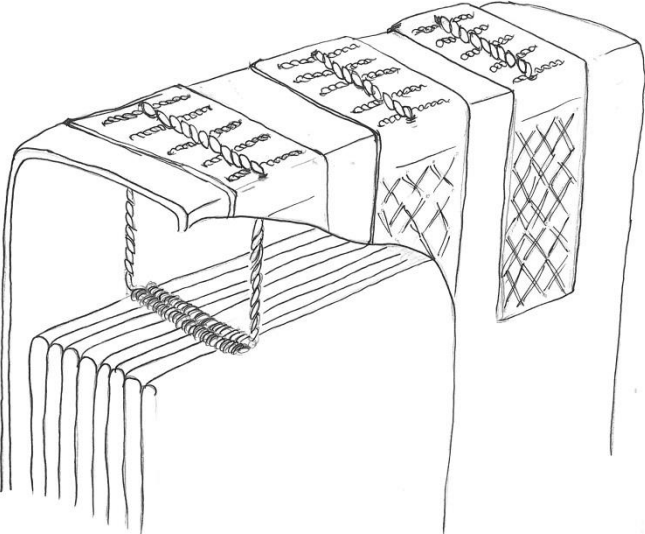
	4.rühm
	230.1.Bh1(V)
	<p>II astmeline:</p> <p>1) Poognad on jaluses ja päises kinnitatud pärgament ribaga paksude naha tükkide külge.</p> <p>2) Kaaned ja sisu on ühendatud nõoriga mis on viidud niitide alt läbi pärgament kaane ja seljal olevate lisa tugede ning seal kokku sõlmitud.</p>

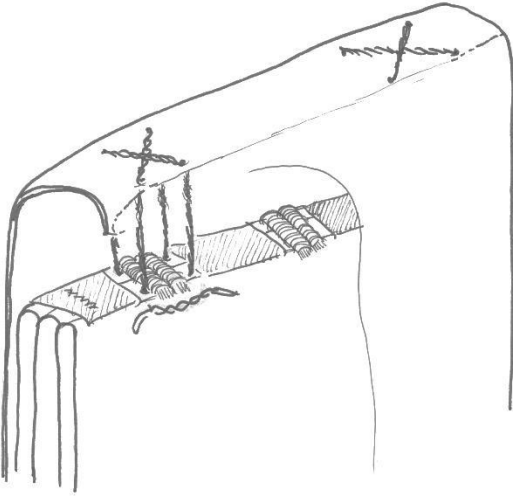
Kõitmed+kinnitus

Vertikaalsed kinnitused

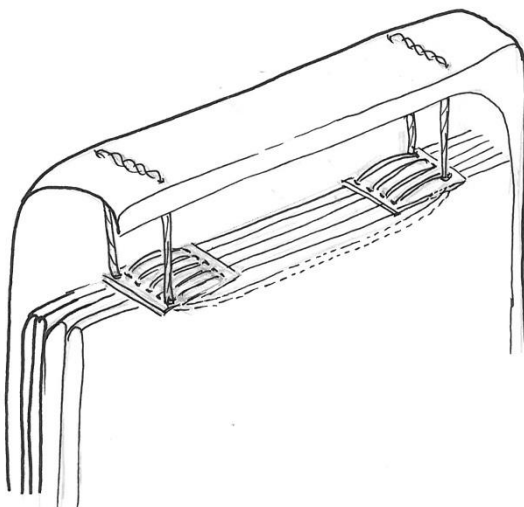
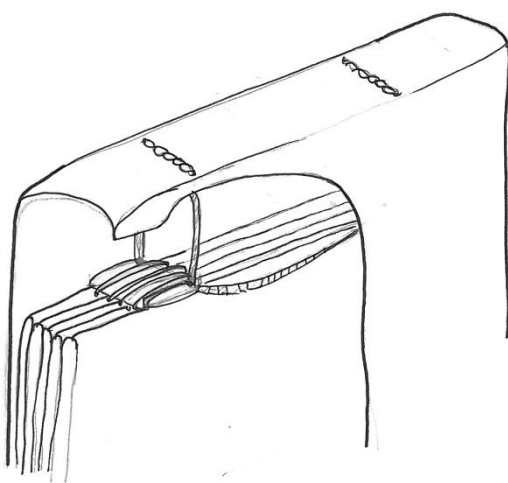
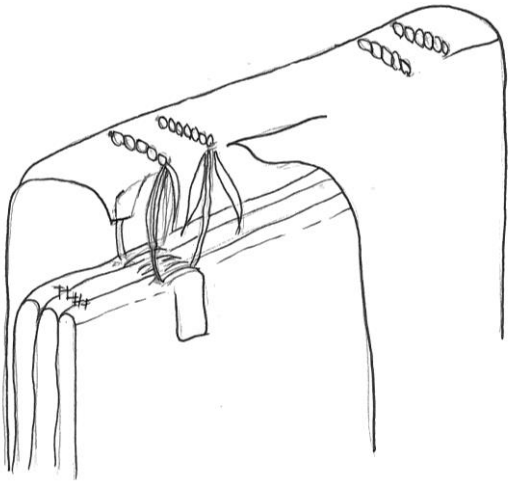
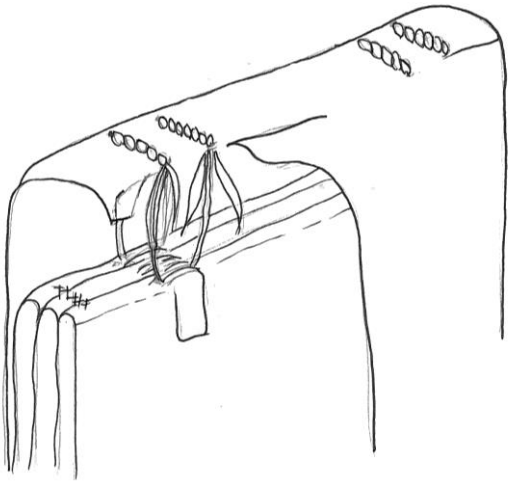
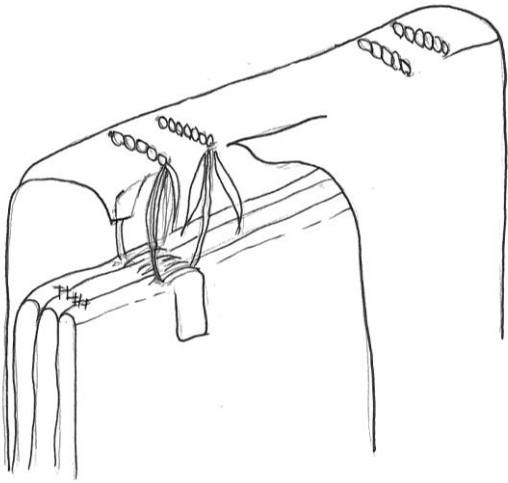
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">1.rühm</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>191.2.6</td> <td>230.1.Aa38</td> </tr> <tr> <td>230.1.Af34</td> <td>230.1.Aa23</td> </tr> <tr> <td>230.1.Af39</td> <td>236.1.122</td> </tr> <tr> <td>230.1.Aga5</td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega puidust tugedele. 2) Pärgament kinnituste abil on kaaned ühendatud sisuplokiga. Kinnitus läheb toe alt poogna keskele ja siis tagasi seljale.</p>	1.rühm		191.2.6	230.1.Aa38	230.1.Af34	230.1.Aa23	230.1.Af39	236.1.122	230.1.Aga5					
1.rühm															
191.2.6	230.1.Aa38														
230.1.Af34	230.1.Aa23														
230.1.Af39	236.1.122														
230.1.Aga5															
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">2. rühm</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>31.1.217</td> <td>230.1.Ad52</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad41</td> <td>III</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad34</td> <td>230.1.Af41</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad47</td> <td>230.1.Af45</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad54</td> <td>230.1.Af35</td> </tr> <tr> <td>230.1.Ad66</td> <td>191.2.15</td> </tr> </tbody> </table> <p>II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega nahaga kaetud tugedele. 2) Pärgament kinnituste abil on kaaned ühendatud sisuplokiga. Kinnitused ei läbi poognat, vaid lähevad läbi toe alt</p>	2. rühm		31.1.217	230.1.Ad52	230.1.Ad41	III	230.1.Ad34	230.1.Af41	230.1.Ad47	230.1.Af45	230.1.Ad54	230.1.Af35	230.1.Ad66	191.2.15
2. rühm															
31.1.217	230.1.Ad52														
230.1.Ad41	III														
230.1.Ad34	230.1.Af41														
230.1.Ad47	230.1.Af45														
230.1.Ad54	230.1.Af35														
230.1.Ad66	191.2.15														
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">3.rühm</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="2">230.1.Ad65</td> </tr> <tr> <td colspan="2">230.1.Af31</td> </tr> </tbody> </table> <p>II astmeline: 1) Poognad on pika pistega õmmeldud nahast tugedele. 2) Sisu on ühendatud kaantega läbi esimese ja viimase poogna pärgamentkinnitustega</p>	3.rühm		230.1.Ad65		230.1.Af31									
3.rühm															
230.1.Ad65															
230.1.Af31															

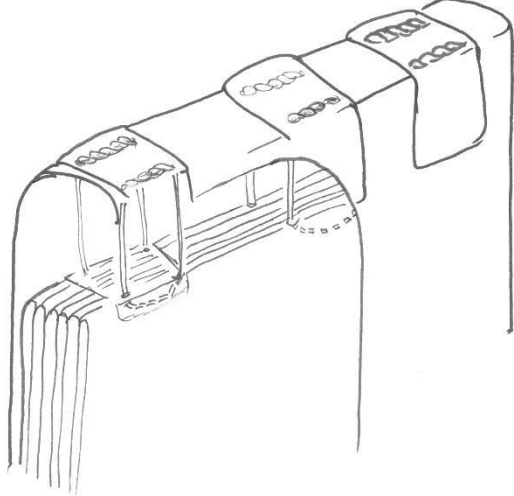
Horizontaalsed kinnitused

	<p style="text-align: center;">4.rühm</p> <table border="1" style="width: 100%;"> <tbody> <tr> <td>190.2.77</td> <td>230.1.Ad55</td> </tr> <tr> <td>191.2.5</td> <td>230.1.Af36</td> </tr> <tr> <td>191.2.8</td> <td>230.1.Af40</td> </tr> <tr> <td>230.1.Aa21</td> <td>230.1.Af42</td> </tr> <tr> <td>230.1.Aa127</td> <td>230.1.Af52</td> </tr> <tr> <td>230.1.Aa25</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	190.2.77	230.1.Ad55	191.2.5	230.1.Af36	191.2.8	230.1.Af40	230.1.Aa21	230.1.Af42	230.1.Aa127	230.1.Af52	230.1.Aa25	
190.2.77	230.1.Ad55												
191.2.5	230.1.Af36												
191.2.8	230.1.Af40												
230.1.Aa21	230.1.Af42												
230.1.Aa127	230.1.Af52												
230.1.Aa25													
	<p style="text-align: center;">5.rühm</p> <p style="text-align: center;">230.1.Ad46</p>												
	<p style="text-align: center;">6.rühm</p> <p style="text-align: center;">230.1.Ad42</p>												
	<p>II astmeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Poognad on õmmeldud kaksikköitmete. 2) Sisu on ühendatud kaantega pärgament kinnituste abil. 												

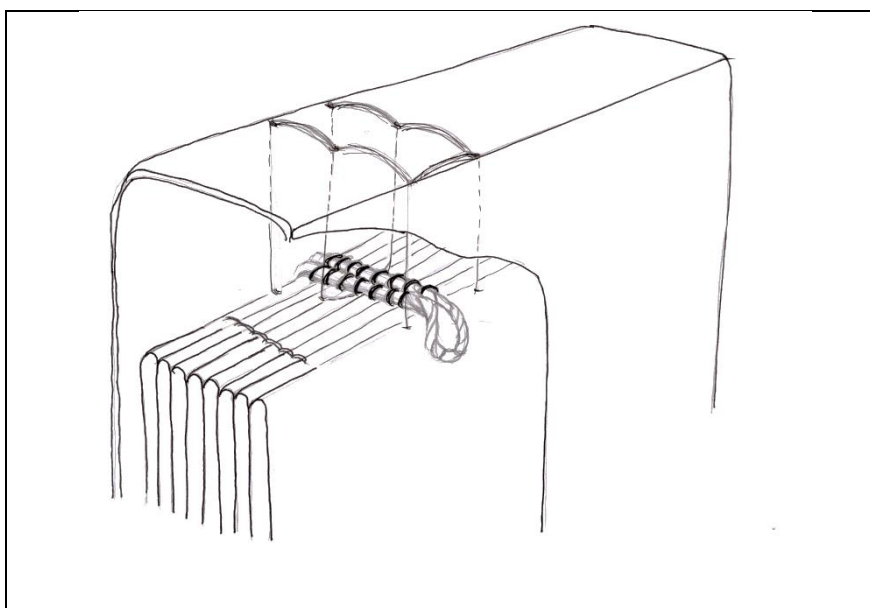
	7.rühm
	87.1.21a 230.1.Ad35
	<p>II astmeline:</p> <p>1) Poognad on õmmeldud pika pistega nõörist köitmetele.</p> <p>2) Sisu ja kaaned on ühendatud pärgament ribadega, mis moodustavad köite seljale ristid.</p>

Kinnitus+õmblus

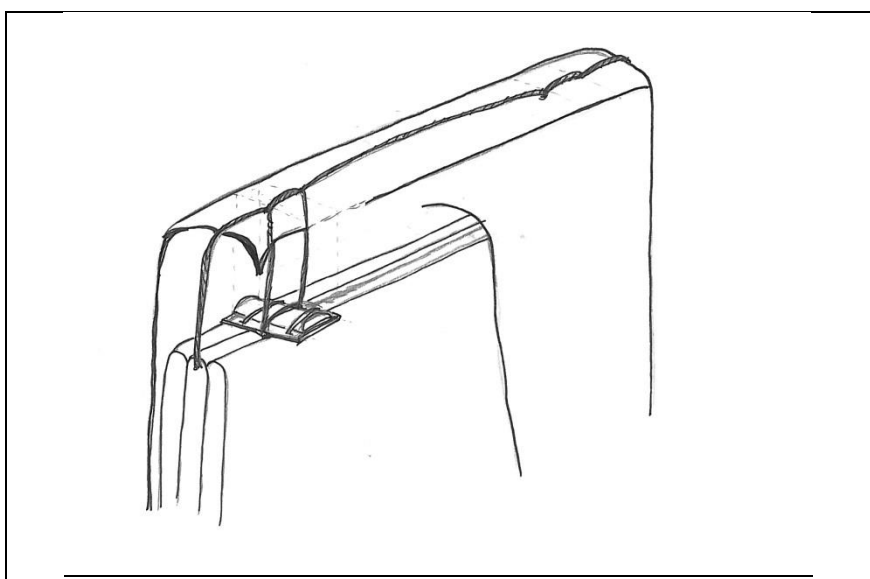
	1.rühm
	190.2.536
	II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega paksust nahast lappidele. 2) Kaaned on ühendatud sisuga ühe pika pärgament riba abil, mis on risti köite seljal jaluses ja päises ning pikki köite sees (lõpus ja alguses).
	2.rühm
	191.1.192
	II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega nahaga kaetud puidust tugedele. 2) Kaaned on ühendatud sisuga ühe pika pärgament riba abil, mis on risti köite seljal jaluses ja päises ning pikki köite sees (lõpus ja alguses).
	3.rühm
	230.1.Ad58
	II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega paksu naha külge jaluses ja päises. 2) Topelt horisontaalsed pärgament kinnitused jaluses ja päises.

	4.rühm
	87.1.21 230.1.Af37
	<p>II astmeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Poognad on õmmeldud pika pistega laiade pärgament ribad külge. 2) Läbi poogna viidud pärgament kinnituste abil ühendatakse sisu kaantega.

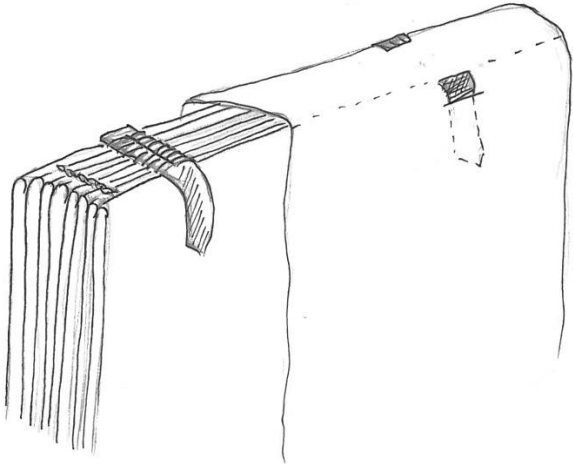
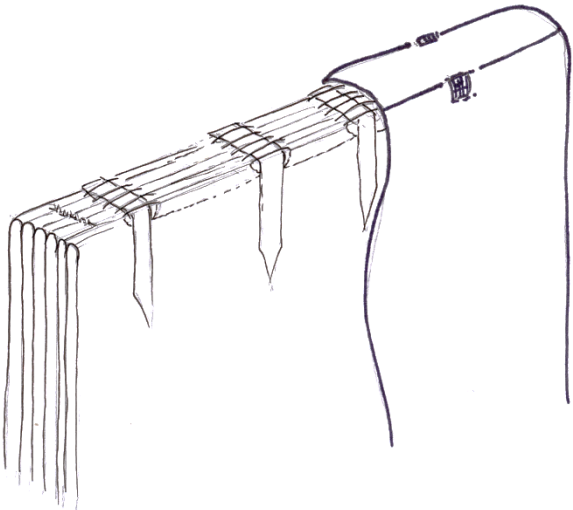
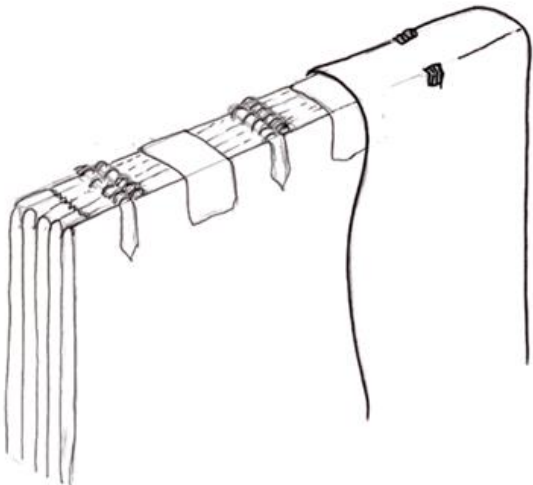
Kõitmed+õmblus

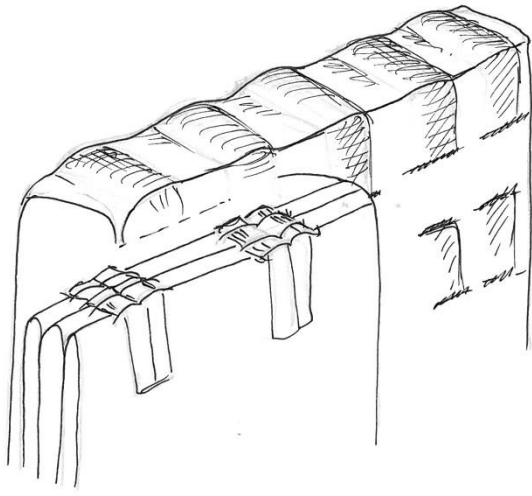
	<p>230.1.Aa12 230.1.Aa14 230.1.Aa15 230.1.Aa17 230.1.Aa16 230.1.Aa18</p> <p>II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud pika pistega nõorist kõitmetele. (Jaluses ja päises) 2) Kaaned õmmeldud sisuploki külge.</p>
--	---

Õmblus+õmblus

	<p>230.1.Bc9</p> <p>II astmeline: 1) Poognad on õmmeldud nahaga kaetud tugede külge. 2) Sisu on õmmeldud kaante külge ühe pika õmblusega, mis jookseb ümber toe ja üle kõite otsa.</p>
---	--

Üleminekulised köited

	<p>1.rühm</p> <p>230.1.Ad33 230.1.Ad57 230.1.Af30 230.1.Af38 230.1.Af27 230.1.Ad41a 230.1.Ad46a</p>
	<p>II astmeline:</p> <p>1) Poognad on õmmeldud pika pistega lõhestatud köitmetel.</p> <p>2) Sisu ühendatud kaantega põimides köitmete otsad läbi kaanenaha.</p>
	<p>2.rühm</p> <p>190.2.119 191.1.30</p>
	<p>II astmeline:</p> <p>1) Poognad on õmmeldud pika pistega pärgament rihmadele.</p> <p>2) Samade rihmade abil on sisu ühendatud kaantegas.</p>
	<p>3.rühm</p> <p>191.2.7</p>
	<p>II astmeline:</p> <p>1) Poognad on õmmeldud pika pistega kahele pärgament ribale.</p> <p>2) Kaaned on ühendatud kolme kitsa (kõitne jätku) ja kahe laia pärgament riba abil läbi pärgament kaane.</p>

	4.rühm
	230.1.Ad49 191.2.19
	<p>II astmeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Poognad on pika pistega õmmeldud köitmete 2) Köitme otsad on põimitud kaanevoodri sisse. Köitmiskohtad seljal on välja voolitud.

Selgelt määratlemata köited

	230.1.Cm11
	Poognad õmmeldud pikapistega kaksikköitmetele.
	230.1.Aa6b
	Ümber köidetud. Kaaned vahetuses 230.1.Ac5'ga
	230.1.Ac5
	Ümber köidetud Kaaned vahetuses 230.1.Aa6b'ga

	<p>230.1.Ad52 (III)</p>
	<p>Ümber köidetud</p>
	<p>230.1.BE3</p>
	<p>Sisuplokk ümber köidetud. Säilik 230.1.Ad30</p>
	<p>230.1.Ad30</p>
	<p>Ümber köidetud Originaal kaaned säilik 230.1.BE3</p>

	<p>230.1.Af46</p>
	<p>230.1.Aa116d</p>
	<p>236.1.29</p>
	<p>Ümber köidetud</p>

